

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Tereza Prudká

Nepominutelný dědic a jeho právní postavení

Diplomová práce

Olomouc 2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Nepominutelný dědic a jeho právní postavení vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

Ve Velkém Karlově 30.6.2017

Tereza Prudká

Obsah

Seznam použitých zkratk	5
Úvod	6
1. Vymezení základních pojmů	8
1.1. Institut nepominutelného dědice jako výjimka ze zásady testovací volnosti	8
1.2. Pojem nepominutelný dědic a další související instituty	11
1.2.1. Nepominutelný dědic	11
1.2.2. Instituty související s postavením nepominutelného dědice	14
2. Historický vývoj institutu nepominutelného dědice	17
2.1. Počátky institutu v římském právu	17
2.2. Stručně o nepominutelném dědici na našem území od středověku do přijetí obecného zákoníku občanského	18
2.3. Nepominutelný dědic v obecném zákoníku občanském	19
2.4. Navrhovaná úprava postavení nepominutelného dědice ve vládním návrhu občanského zákoníku z roku 1937	22
2.5. Nepominutelný dědic v občanském zákoníku z roku 1950	23
3. Právní postavení nepominutelného dědice v NOZ včetně srovnání s OZ 1964	26
3.1. Úvod do kapitoly	26
3.2. Osoby v postavení nepominutelných dědiců	27
3.2.1. Judikatura	28
3.3. Povinný díl	29
3.3.1. Judikatura	32
3.4. Výpočet povinného dílu a započtení na povinný díl	33
3.4.1. Judikatura	35
3.5. Vydědění	36
3.5.1. Zákonné důvody vydědění	37
3.5.2. Postavení potomka nedědicího potomka zůstavitele	39
3.5.3. Judikatura	40

3.6. Ochrana nepominutelného dědice.....	42
3.6.1. Judikatura	44
3.7. Další instituty související s postavením nepominutelného dědice.....	45
3.7.1. Právo na zaopatření	45
3.7.2. Zřeknutí se dědického práva, odmítnutí dědictví a vzdání se dědictví.....	46
3.7.3. Judikatura	47
Závěr.....	49
Seznam použitých zdrojů	52
Shrnutí	60
Klíčová slova	60
Abstract.....	61
Key words.....	61

Seznam použitých zkratk

DZ	Důvodová zpráva
Listina	Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
NOZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
NS	Nejvyšší soud (České republiky, Československé republiky, Československé socialistické republiky – dle období)
NS SSR	Nejvyšší soud Slovenské socialistické republiky
OZ 1950	Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění ke dni 31. března 1964
OZ 1964	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění ke dni 31.12.2013
OZO	Zákon č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecný zákoník občanský, ve znění k 1.1.1935
VN 1937	Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník z roku 1937
ÚS	Ústavní soud České republiky

Úvod

V oblasti dědického práva došlo po přijetí NOZ k výraznému rozšíření právní úpravy a návratu tradičních institutů. Tato diplomová práce se věnuje institutu, který obsahovaly již úpravy minulé, a to hmotněprávnímu postavení nepominutelného dědice a jeho právu na povinný díl. V průběhu času jsou však u tohoto institutu patrné významné změny ve vývoji právní úpravy. Důvodem proč jsem si pro zpracování diplomové práce vybrala právě toto téma, byl nejen zájem o dědické právo v průběhu studia, ale především osobní zkušenost s řešením právních otázek týkajících se postavení nepominutelného dědice. Spory o majetek jsou nepříjemné, o to více, když se jedná o spory mezi rodinnými příslušníky. V dědickém právu mě zaujala právě ona silná vazba mezi právy majetkovými, rodinnými a smluvními. Postavení nepominutelných dědiců v právu je dle mého názoru snad nejvýznamnějším projevem tohoto střetu právních oblastí. V rámci studia jsem se setkala s názory svých kolegů a zejména praktikujících advokátů o zbytečnosti tohoto institutu. I to pro mne bylo impulzem zvolit si právě toto téma a obhájit si názor, že ochrana nepominutelných dědiců má v právní oblasti své místo.

Historie institutu nepominutelného dědice sahá do dob římského práva a po dvou tisících letech se s ním setkáváme i dnes. Právě i na srovnání s historickými právními úpravami chci v této práci poukázat na to, že nejde o institut nepotřebný a jeho využití možná není v praxi na denním pořádku, ale stále má svůj nepostradatelný význam. Domnívám se, že historické právní úpravy je třeba i nadále studovat, inspirovat se v nich, ale také se z nich poučit. Obrovský význam vidím také ve starší, především prvorepublikové judikatuře. I když mým dosavadním přesvědčením je potřebnost ochrany nepominutelných dědiců, budu na téma nahlížet kriticky, s veškerou snahou zhodnotit a posoudit názory jiné. V souvislosti se změnami v NOZ bych ráda poukázala na to, že zvolené téma je stále v právní oblasti aktuální. Aktuálnost tématu mi při jeho výběru potvrdilo také značné množství zdrojů, zejména tedy článků v odborných časopisech, na které jsem při přípravě na výběr tématu narazila. Jedná se o téma diskutované a živé, které si zaslouhuje svoji pozornost.

V jednotlivých částech této diplomové práce byla použita především metoda historicko-komparační, výkladová a analytická. Úvodní kapitoly práce jsou tvořeny zejména metodou výkladovou a historicko-komparační. Zaměřila jsem se na historický vývoj institutu nepominutelného dědice a institutů s ním souvisejících. Metoda komparace byla využita pro srovnání právní úpravy v NOZ a OZ 1964. Analýzu jsem zaměřila především na aktuální právní úpravu, přičemž tomuto odpovídá hlavní výzkumná otázka: *jaké je právní postavení*

nepominutelného dědice po rekonstrukci soukromého práva v České republice? Je nová právní úprava dostačující? V rámci komparace s historickými právními úpravami jsem si další výzkumnou otázku zvolila následovně: jak zásadně se měnilo postavení nepominutelného dědice v průběhu času? Cílem práce bylo také za použití analytické metody posoudit dosavadní stěžejní judikaturu v této oblasti. Poslední výzkumnou otázku jsem si tedy definovala následovně: je dosavadní stěžejní judikatura týkající se institutu nepominutelného dědice aplikovatelná na současný právní stav? S výzkumnými otázkami souvisí i hypotézy, které jsem si v počátku tvorby práce stanovila. První hypotéza diplomové práce zní: Právní ochrana nepominutelných dědiců v NOZ se oproti předchozí právní úpravě snižuje. Domnívám se, že NOZ jakožto moderní právní předpis, který je založen na respektování zásady autonomie vůle, staví do popředí svobodnou vůli zůstavitele, která se projevuje v jeho testovací svobodě, a tím pádem oslabuje postavení nepominutelných dědiců a snižuje jejich ochranu. Druhá hypotéza diplomové práce se zaměřuje k výzkumné otázce řešící aplikovatelnost dosavadní judikatury: I přesto, že došlo k mnohým změnám v souvislosti s přijetím NOZ bude dosavadní judikatura týkající se právního postavení nepominutelného dědice ve většině případů použitelná i na současnou právní úpravu.

Práce je členěna na tři kapitoly. Úvodní kapitola se zaměřuje na vymezení základních pojmů, které souvisejí s tématem práce. V úvodu první kapitoly je rozebrána tzv. zásada testovací volnosti, která má dle mého názoru ze všech zásad s institutem nepominutelného dědice nejužší vazbu. Ve druhé kapitole následuje historický vývoj zaměřený na právní počátky tohoto institutu v římském právu a dále na právní prameny, které předcházely aktuální právní úpravě v českém právním řádu, s výjimkou OZ 1964. Tomuto zákonu, respektive jeho srovnání s aktuální právní úpravou, je věnována třetí kapitola práce. Třetí kapitola obsahuje také podrobnou analýzu postavení nepominutelného dědice v NOZ a analýzu dosavadní stěžejní judikatury, která s tímto institutem souvisí společně se závěry o jejím dalším použití. Součástí jednotlivých kapitol práce jsou mé vlastní názory na danou problematiku a srovnání s názory odborníků čerpaných zejména z odborných článků.

Při psaní diplomové práce jsem měla k dispozici mnoho odborných zdrojů. Pracovala jsem především s monografiemi, komentářovou literaturou a odbornými články. Neobešla jsem se bez použití právních předpisů a důvodových zpráv. Stěžejní roli pro mne dále hrála judikatura. Veškeré zdroje jsem náležitě citovala dle směrnice děkanky č. 2/2010, kterou se stanoví náležitosti kvalifikačních prací na Právnické fakultě UP v Olomouci a jsou uvedeny v závěru práce v seznamu použitých zdrojů.

1. Vymezení základních pojmů

1.1. Institut nepominutelného dědice jako výjimka ze zásady testovací volnosti

Dědické právo stejně jako jiné části právního pořádku stojí na určitých idejích, zásadách a principech. Tyto zásady tvoří kostru dané právní oblasti a určují jak adresátům práva, tak jeho tvůrci mantinely, které by neměly být překročeny. Veškeré zásady, na kterých dnes dědické právo stojí, by mohly být na tomto místě okomentovány ve vztahu k nepominutelnému dědici. Takto podrobná analýza však není předmětem této práce a dále chci pojednat pouze o zásadě, kterou podle mého mínění s tímto institutem spojuje pouto nejbližší. Jedná se o zásadu volnosti zůstavitele ve volbě dědice, respektive šířeji pojímanou zásadu testovací volnosti či testovací svobody.

Zásada testovací volnosti je klíčovým projevem obecného principu autonomie vůle, jakožto jednoho ze stěžejních principů soukromého práva. Princip autonomie vůle spočívá v možnosti subjektu právního vztahu dle své svobodné vůle nabývat práva a zavazovat se k povinnostem, tedy utvářet své právní postavení. Dle zásady testovací volnosti je zůstaviteli ponecháno na vůli, jak pořídí o svém majetku pro případ smrti, tedy nejen zvolit, kdo bude dědicem ale také např. určit dědické podíly či učinit jiné příkazy, podmínky, doložení času nebo zřídit odkaz. Zásadu testovací volnosti dovozujeme nejen ze zákona, ale také přímo z ústavního pořádku. Konkrétně z Listiny, dle které má každý právo vlastnit majetek, vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu a také zde nacházíme garanci dědění (čl. 11 odst. 1 Listiny). Z tohoto ustanovení vyvozujeme právo každého nakládat s předmětem svého vlastnictví, a to nejen za života, ale také pro případ smrti. Hovoříme o tzv. principu individualistického pojetí dědického práva.¹ Ztotožňuji se však s názorem, že zmiňované ustanovení Listiny o garanci dědění nelze vykládat jen jako právo zůstavitele poříditi o svém majetku, ale také jako právo určitých dědiců na to, aby zůstavitel se svým majetkem nenakládal zcela neomezeně a libovolně pro případ smrti (existence povinného dílu). Ústavní záruka dědění je tedy také výrazem oprávnění dědice, respektive jeho ochrany.² Tento názor však nelze považovat za obecně přijímaný.³

¹ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2011. s. 61.

² HORÁK, Ondřej. Tzv. nepominutelný dědic v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 2014, č. 11, s. 381-387.

³ Kritikem je např. Jiří Svoboda blíže: SVOBODA, Jiří In FIALA, Roman a kol: *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015. s. 406.

Zásada autonomie vůle však není bezvýjimečná a má své meze. Jeden z významných limitů testovací svobody je právě institut nepominutelného dědice. Uvedené vyjadřoval prof. Svoboda slovy: *pořizovací svoboda nesmí přejíti v pořizovací vůli*.⁴ Zůstavitel může v zásadě pořídit pro případ smrti bez ohledu na to, zda osoba, kterou zvolil, patří do některé ze zákonných dědických tříd. Zákon tuto libovůli omezuje pouze okruhem oprávněných osob, kterým poskytuje určité výsostní postavení. Zákonná ochrana nepominutelného dědice tak může spočívat buď v právu na určitou část pozůstalosti, tedy na dědický podíl, nebo na výplatu povinného dílu. O jednotlivých způsobech ochrany, které se v průběhu právní historie měnily, bude pojednáno v dalších kapitolách. Jen na úvod, dle NOZ platí druhá zmíněná forma ochrany (§ 1654 odst. 1 NOZ). Právem na povinný díl se nepominutelný dědic dostává do výhodnější pozice oproti „ostatním“ zákonným dědicům, kterým taková ochrana nepřísluší. Zůstaviteli je ponecháno na vůli, zda tyto „ostatní“ zákonné dědice z dědické posloupnosti vyloučí, a to ustanovením jiné osoby jako závětního dědice.

Zásada testovací svobody nebyla vždy přijímána s takovým respektem k vůli zůstavitele, jak je tomu dnes. Z argumentů podporujících upřednostňování zákonné dědické posloupnosti lze zmínit např. argument, že v případě zásady testovací svobody právo přiznává moc již neexistující vůli, protože smrtí člověka zanikla i jeho vůle a moc nad jeho jměním nebo argument, že testovací svoboda dává zůstaviteli možnost bez ohledu na další generace pořídit o svém jmění, a tím dochází k rozkladu rodinného života.⁵ Dovolím si tvrdit, že v dnešní době se již jedná o názory velmi ojedinělé.

Pokud se ohlédneme do minulosti, byla i v posledních třech OZ účinných na našem území před účinností NOZ, pojmána testovací volnost zůstavitele rozdílně. OZO dává přednost testamentární dědické posloupnosti před zákonnou. Vyplývá to již ze samotné systematiky zákona i z uspořádání věty v § 533 OZO⁶, který pojednává o právních důvodech dědění a zákon, jako jeden z důvodů, uvádí až na posledním místě. V neposlední řadě měla přednost testamentární dědické posloupnosti svoji oporu také v teorii a odborné literatuře.⁷ Ke změně

⁴ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. Praha: Vesmír, 1926. s. 8.

⁵ TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní. Část I*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014. s. 20-23.

⁶ § 533 OZO: *Dědické právo zakládá se na zůstavitelově vůli vyjádřené podle ustanovení zákona; na dědické smlouvě přípustné podle zákona (§ 602); nebo na zákoně.*

⁷ ROUČEK, František In ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III. (§§ 31 až 858)*. Praha: V. Linhart. 1936. s. 21-22.

došlo v OZ 1950, kde přednost dostala posloupnost zákonná.⁸ V § 512 OZ 1950 je dědění ze zákona uvedeno na prvním místě při výčtu právních důvodů dědění. Dle DZ k OZ 1950 je přednost dědění ze zákona zdůvodněna společenským zájmem na tom, aby jednotlivec respektoval vůli celku.⁹ I když DZ i právní teorie prosazovaly nadřazenost zákonné dědické posloupnosti, v samotném textu OZ 1950 se tato myšlenka projevila pouze uspořádáním dědění ze zákona do hlavy třicáté páté a dědění ze závěti až do hlavy následující. Zůstavitel však mohl zanechat závěť (i když došlo ke značnému zpřísnění ustanovení týkající se institutu závěti), a tím tuto myšlenku nadřazenosti zákonné posloupnosti vyloučit. Ve svém prvotním znění¹⁰ pokračoval s upřednostněním zákonné dědické posloupnosti a ještě větším potlačením posloupnosti testamentární i OZ 1964¹¹.

Dnes již v právní nauce převládají názory, že by měla být upřednostňována svobodná vůle zůstavitele při pořízení pro případ smrti s tím, že určitou právní ochranu některým osobám poskytne zákon právě prostřednictvím institutu nepominutelného dědice. V tomto duchu je koncipována také úprava v NOZ.

Dle zásady testovací volnosti má vliv na podobu vypořádání majetku po své smrti předně zůstavitel sám, a to prostřednictvím jednostranných i dvoustranných právních jednání. Z jednostranných jde typicky o závět, jako jeden z dědických titulů nebo o dovětek. Z dvoustranných potom o dědickou smlouvu, která je také samostatným dědickým titulem. Pokud zůstavitel nezanechá pořízení pro případ smrti nebo jej zanechá, ale takto povoláný dědic je dědicem nezpůsobilým nebo dědictví odmítne, nastupuje na řadu třetí a poslední z dědických titulů, a tím je zákon. Dle § 1476 NOZ mohou všechny tři dědické tituly současně stát vedle sebe. Platí však také pravidlo konkurence, kdy je zákonem určeno pořadí (přednost) dědických titulů a jejich vzájemné vyloučení v případě povolání více osob ke stejnému podílu z pozůstalosti z různých dědických titulů (případně ze stejných, ale nikoli totožných).

Souběh dědických titulů však nebyl možný vždy. V římském právu nebylo možné část pozůstalosti zanechat závětí a část ponechat dědění podle zákona. Jednou z tohoto pravidla

⁸ „Zákonným dědicům se dává přednostní postavení. Je to v souladu s obecnými zásadami, které si pro dědění stanovila sama společnost, omezující pořizovací volnost, pokud by byla v rozporu se stěžejními zásadami, jimiž je dědické právo ovládáno.“ *Důvodová zpráva k občanskému zákoníku 1950*. Převzato z CD přílohy: SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír. *Občanské zákoníky. Kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o. 2012. 1019 s.

⁹ *Tamtéž*.

¹⁰ Zákon č. 40/1964 Sb., ve znění k 1.4.1964.

¹¹ BEDNÁR, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. 42.

bylo právě právo nepominutelného dědice.¹² Nepominutelný dědic totiž mohl ke své obraně použít kverelu (*querella inofficiosi testamenti* – blíže viz kap. 2.1.), kterou mohl dosáhnout zrušení testamentu a nástupu intestátní posloupnosti. Pokud však kverelou dosáhl zrušení testamentu jen vůči jednomu z více testamentárních dědic, byl testament zrušen pouze částečně. V takovém případě potom docházelo i v římském právu ke kombinaci dědických titulů.¹³

1.2. Pojem nepominutelný dědic a další související instituty

1.2.1. Nepominutelný dědic

Na otázku, proč vznikl institut nepominutelného dědice, nacházíme odpovědi v římském právu. Římané si velmi brzy začali uvědomovat, že testovací svoboda a z ní vyplývající právo zůstavitele rozhodnout libovolně o svém majetku naráží na právo jeho nejbližších rodinných příslušníků na určitý díl z jeho pozůstalosti např. proto, že zůstavitel má určitou odpovědnost za své potomky, které zplodil nebo proto, že se jeho potomci na vytvoření jeho majetku více či méně spolupodíleli. Vznikla tedy potřeba vytvořit prostředek, kterým bude zachována testovací svoboda zůstavitele, ale na druhou stranu budou dány mantinely, které zůstavitel nemůže překročit, a které zaručí, že nebude své nejbližší příbuzné bezdůvodně trestat nezanecháním ničeho z pozůstalosti.¹⁴ Institut nepominutelného dědice je velmi výrazným projevem zásady familiarizace¹⁵ a propojení dědického a rodinného práva. Můžeme hovořit o projevu solidarity mezi předky a potomky a potřebě zachovat pro své potomky rodinný majetek.

V průběhu času se měnil okruh osob, které byly za nepominutelné dědice považovány, o tom však blíže ve druhé a třetí kapitole práce. Na tomto místě se chci soustředit na samotný pojem „nepominutelný dědic“. Dle § 1642 NOZ náleží nepominutelnému dědici z pozůstalosti povinný díl. Dle Slovníku právních pojmů je touto osobou: „subjekt právního

¹² ŠKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo. Systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. 218

¹³ SALÁK, Pavel In VOJÁČEK, Ladislav a kol. *Vývoj soukromého práva na území českých zemí (I. díl)*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. s. 76-78.

¹⁴ KLEŇOVÁ, Veronika. *Substitutio vulgaris a sloboda vôle v práve rímskom. Všeobecné náhradníctvo v prameňoch rímskeho práva s dôrazom na justiniánske Digesta*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. s. 23-25.

¹⁵ Jedná se o zásadu, dle které se dědicem zůstavitele stává osoba, která je s ním příbuzensky nejbližší spjatá. Opakem je zásada individualizace.

poměru dědictví, kterému svědčí právo na povinný díl jako vyčleněnou část pozůstalosti bez ohledu na případný projev poslední vůle zůstavitele, ledaže se jedná o dědice vyděděného“.¹⁶

Nepominutelný dědic je pojem, který NOZ výslovně zakotvuje. Takto tomu však v OZ nebylo vždy. V OZO se od překladu v roce 1862 výslovně setkáváme s pojmem nepominutelný dědic, i když v jeho prvním překladu z roku 1812 je označen jako dědic „potřebný (spřízněný)“.¹⁷ Také VN 1937 tento pojem v § 574 a násl. hodlal výslovně zakotvit. Naopak OZ 1950 s pojmem neoperuje v textu zákona vůbec. Stejně tak i OZ 1964, který neobsahuje označení nepominutelný dědic ani v prvotním znění¹⁸, ani ve znění následně mnohokrát novelizovaném. Ovšem literatura publikovaná za účinnosti OZ 1964 hovořila téměř výlučně o dědici neopomenutelném.¹⁹ Dle usnesení katedry občanského a rodinného práva právnické fakulty Karlovy univerzity v Praze byl termín neopomenutelný dědic převzat ze slovenštiny. Akademici považovali dříve používaný termín nepominutelný dědic za nevhodný. Oproti tomu nový termín neopomenutelný dědic obhajovali jako nedvojsmyslný a plně srozumitelný v souladu s duchem českého jazyka.²⁰ Dle názoru dr. Horáka, měla tato změna racionální důvody, protože slovo nepominutelný lze chápat také ve významu „nepomíjivý“ či „trvalý“.²¹

Dle mého názoru jsou oba pojmy srozumitelné a není v nich zásadní rozdíl. Dovolím si také tvrdit, že není až tak důležité, jaký konkrétní pojem byl v NOZ v tomto případě použit (zda nepominutelný či neopomenutelný), ale jaká ochrana je těmto osobám v zákoně poskytována. Pokud bych se však měla přece jen k jednomu z těchto označení přiklonit, zvolila bych pojem „nepominutelný“ tak, jak jej užívá NOZ. Volbou dávám přednost označení, které je vlastní pro OZO a VN 1937, které považuji za nejvýznamnější reprezentanty naší novodobé právní historie. Zdůvodnění, proč se NOZ vrací k pojmu nepominutelný, najdeme nakonec i v DZ k NOZ. Je tím návrat k tradiční české právní terminologii, od níž se OZ 1950 a OZ 1964 odvrátily. NOZ tak odstraňuje pojem

¹⁶ PAULDURA, Lukáš a kol. *Slovník právních pojmů. Občanský zákoník*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014. s. 24.

¹⁷ HORÁK: Tzv. nepominutelný dědic ..., s. 381-387.

¹⁸ Zákon č. 40/1964 Sb., ve znění k 1.4.1964 MIKEŠ, Jiří. *Dědictví a právo (právní poradce pro každého)*. Praha: Informatorium, 1993. s. 75-84

¹⁹ Např. nebo SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press, a.s s., 2007. s. 63-70.

²⁰ BLAŽKE, Jaromír. *Majetkové právo manželské*. In *Sborník studií z občanského práva*. Praha: Orbis, 1953, s. 279.

²¹ HORÁK: Tzv. nepominutelný dědic ..., s. 381-387.

neopomenutelný dědic, který byl právní naukou zavedený jako tzv. slovakismus (stejně jako např. „právní úkon“ či „výpůjčka“).²²

Tak jak se pojem nepominutelný dědic setkal s kritikou v době účinnosti OZO a OZ 1964, setkává se s ní i za účinnosti NOZ. Kritika se však netýkala a netýká pouze použití slov „nepominutelný“ a „neopomenutelný“, ale také samotného slova „dědic“ ve spojení s uvedeným označením. V případě OZO byl kritikem pojmu prof. Svoboda, který považoval označení za nesprávné. To zejména z důvodu, že tyto osoby vůbec neměly právo na dědický podíl, nýbrž měly pouhý obligační nárok na vyplacení zákonem určeného dílu v penězích.²³ Jako vhodnější považoval označovat tyto osoby jako nepominutelné čekatele, neboť jejich postavení bylo pouze postavení věřitelské.²⁴ Dnes pojem považuje za nesprávný, respektive za nekorespondující s jeho obsahem např. dr. Horák. Poukazuje na to, že OZ 1950 a OZ 1964 termín nepominutelný dědic neobsahovaly, ale tyto osoby jako dědice chápaly. Naopak NOZ pojem výslovně obsahuje, ale jako dědice je nechápe.²⁵ I za účinnosti OZ 1964 se setkáme s názory, že by pojem dědic (v případě použití ve spojení „neopomenutelný dědic“) měl být používán důsledněji.²⁶ Dnes je skutečně postavení nepominutelného dědice, stejně jako za účinnosti OZO, ve své podstatě pouze věřitelské. Případ, kdy se nepominutelný dědic nestane věřitelem, nýbrž z vůle zůstavitele bude dědicem, je uvedený v § 1644 odst. 1 NOZ. Jedná se o případ, kdy zůstavitel ve svém pořízení respektuje jeho povinný díl a zanechá mu jej v podobě dědického podílu odpovídajícího velikosti povinného dílu.²⁷

Dědicem se potomek, jako osoba, která je nepominutelným dědicem, stává také, jestliže zůstavitel nepořídil žádné pořízení pro případ smrti, tehdy však potomek dědí na základě zákonné dědické posloupnosti, a to celý svůj zákonný dědický podíl. Dále se potomek stává dědicem v pravém slova smyslu, pokud zůstavitel nepominutelného dědice vydědil, aniž by však pořídil závěť či uzavřel dědickou smlouvu, a toto vydědění se ukáže neplatným.

²² *Důvodová zpráva k NOZ (konsolidovaná verze)*. [online]. Obcanskyzakonik.justice.cz, 3. 2. 2012. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>.

²³ Toto bylo garantováno i judikaturou např. „Nepominutelný dědic není ve skutečnosti dědicem, nýbrž jen pozůstalostním věřitelem.“ Rozhodnutí NS 10.755 citováno dle ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář...*, s. 456.

²⁴ SVOBODA: *Dědické právo...*, s. 64-65.

²⁵ HORÁK: *Tzv. nepominutelný dědic...*, s. 381-387.

²⁶ Kritikem nedůsledného používání pojmu dědic za účinnosti OZ 1964 byl např. Mgr. Kittel. Ten neopomenutelného dědice nepovažoval a priori za dědice. Myšlenku stavěl na tom, že pokud se žádný z potomků nedovolal neplatnosti závěti podle §40a OZ 1964, která je neplatná ve smyslu § 479 OZ 1964 (tedy odporující právu neopomenutelného dědice), není dědicem a nemá ani dědické právo. Dědicem se tedy stává až za předpokladu, že se neplatnosti závěti dovolá, a to prostým dědicem zákonným ze zákona omezenějším dědickým podílem (nikoliv žádným dědicem sui generis). KITTEL, David. *Neopomenutelný dědic není dědic. Ad Notam*. 2011, č. 2, s. 14-16.

²⁷ ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014. s. 352-353.

V uvedených případech však jsou potomci v postavení dědiců ze zákona.²⁸ Případ, kdy je nepominutelný dědic dle NOZ skutečně pouze v postavení věřitele je případ, kdy je zůstavitelem zanecháno pořízení pro případ smrti, kde nepominutelného dědice vědomě či nevědomě opominul (a zároveň jej nevydělil) nebo mu zůstavil majetek v hodnotě menší než je jeho povinný díl. Dále také tehdy, když jej neplatně vydělil a v pořízení pro případ smrti zůstavil celý svůj majetek jiným osobám. A, dle mého názoru, posledním možným způsobem, kdy je potomek v postavení nepominutelného dědice, a to zde z vlastní vůle, je, když se rozhodne pro povinný díl namísto dědického podílu nebo odkazu s omezením nebo pokud dědictví odmítl s výhradou povinného dílu.

Tento nepominutelný dědic – věřitel má právo na výplatu svého povinného dílu, případně jeho dorovnání. Skutečně tedy není v postavení dědice, i když je tak označován. Tento závěr si ještě dovoluji opřít o úvodní ustanovení dědického práva v NOZ, tedy § 1475 odst. 1, odst. 3. Dle § 1475 odst. 1 je dědické právo právo na pozůstalost nebo na poměrný podíl z ní. Dle § 1475 odst. 3 je dědicem ten, komu náleží dědické právo. Nepominutelný dědic tedy nemůže být dědicem v zákonném slova smyslu, když NOZ v § 1654 odst. 1 výslovně stanovuje, že nepominutelný dědic nemá právo na podíl z pozůstalosti. Závěrem tedy je, že nepominutelný dědic nemá dědické právo, protože nemá právo na pozůstalost nebo na poměrný podíl z ní, tudíž by ani zákonem neměl být označován za dědice, protože mu dědické právo nenáleží. Abychom se vyhnuli těmto problémům, považovala bych za vhodnější označit tyto oprávněné osoby v NOZ např. jako „nepominutelné potomky“ či „nepominutelné oprávněné (osoby)“. V diplomové práci se však od pojmu nepominutelný dědic neodchyluji a držím se ustanovení zákona.

1.2.2. Instituty související s postavením nepominutelného dědice

Podrobná analýza postavení nepominutelného dědice v NOZ se srovnáním s jeho postavením v OZ 1964, společně se souvisejícími stěžejními instituty, je obsahem třetí kapitoly práce. Pro lepší uchopení tématu a přehlednost práce jsem se však rozhodla na tomto místě stručně okomentovat, jaké jsou ony „související instituty“.

Základní ustanovení účinné právní úpravy hovořící o povinném dílu je § 1492 NOZ. Zde je stanoveno, že pořízením pro případ smrti nelze zkrátit povinný díl nepominutelného dědice, který se práva na povinný díl nezřekl a nedošlo ani k jeho vydělení. Pokud tomu pořízení pro případ smrti odporuje, náleží nepominutelnému dědici povinný díl. Platí tedy, že i proti vůli

²⁸ SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 21.

zůstavitele pamatuje zákon na právo určitého okruhu osob na povinný díl. Povinný díl definuje slovník právních pojmů jako: „*zákonem založené právo nepominutelného dědice na příslušnou část pozůstalosti s tím, že taková část může být zůstavena závětí nebo odkazem; v případě opomenutí nepominutelného dědice však povinný díl představuje pouze obligační nárok na finanční kompenzaci vůči ostatním dědicům zůstavitele*“.²⁹ Nepominutelný dědic, kterému zůstavitel sice v posledním pořízení dědický podíl nebo odkaz zůstavil, ale zatížil jej omezeními, může zvolit, zda takový dědický podíl a odkaz přijme, nebo má právo požadovat výplatu povinného dílu v penězích.

Započtení na povinný díl vyjadřuj v dědickém právu situaci, kdy je třeba započíst (dle dřívější terminologie také vpočíst³⁰) určitá plnění či hodnoty, které nepominutelný dědic z pozůstalosti skutečně nabyt již za života zůstavitele. Smyslem je, aby nepominutelný dědic nebyl zvýhodněn tím, že od zůstavitele již něco obdržel, ale přesto po jeho smrti bude žádat celou výši povinného dílu. U započtení na povinný díl není důležité, zda ho zůstavitel nařídil, či nikoli.³¹ Od započtení na povinný díl rozlišujeme započtení na dědický podíl. I když mají tyto dva instituty mnoho společného, jsou mezi nimi dva základní rozdíly. Rozdíl první spočívá v osobách, kterých se započtení dotýká (u započtení na povinný díl jsou to pouze nepominutelní dědici, u započtení na dědický podíl jsou to všichni dědici, o kterých to zůstavitel přikáže). Druhý rozdíl spočívá v tom, že povinnost k započtení na povinný díl vyplývá přímo ze zákona (soud k němu přistupuje i bez výslovného nařízení zůstavitele), zatímco u započtení na dědický podíl je předpokladem projevená vůle zůstavitele toto učinit.³²

Právo na povinný díl je omezováno či úplně vylučováno institutem vydědění. Pojem vydědění je možné chápat ve dvojím smyslu. Předně jde o jednostranné právní jednání (projev vůle zůstavitele), jehož právní účinky nastávají po smrti zůstavitele, avšak jisté společenské účinky nastávají jistě již za zůstavitelova života, především pokud o této situaci má vyděděná osoba povědomí. Jako vydědění ve druhém smyslu slova, můžeme chápat i právní následky tohoto jednostranného úkonu zůstavitele.³³ Platným vyděděním se nepominutelnému dědici buď zcela, nebo z části odnímá právo na povinný díl. Institut vydědění lze skutečně vztáhnout

²⁹ PAULDURA: *Slovník právních pojmů...*, s. 106-107.

³⁰ Dle DZ k VN 1937 se superrevisní komise usnesla, aby se nadále užíval pouze výraz „započtení na díl povinný“ na místo slova „vpočtení“. Viz: *Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský: návrh superrevisní komise. Díl II. Důvodová zpráva.* Praha: Nákladem ministerstva spravedlnosti, 1931. s. 81.

³¹ Rozhodnutí NS Gl. U. 4442 citováno dle ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář...*, s. 472.

³² FIALA: *Občanský zákoník IV...*, s. 454-455.

³³ SCHELLEOVÁ: *Dědictví a dědické...*, s. 101.

pouze na nepominutelné dědice. Pokud zůstavitel z libovolného důvodu vyloučí jiného ze zákonných dědiců, hovoříme o tzv. negativní závěti, která je upravena v § 1649 odst. 2 NOZ.

Dalším blízkým institutem je současnou právní teorií poměrně často kritizovaný institut práva některých osob na zaopatření.³⁴ Zákon zde pamatuje na zabezpečení některých osob, které byli zůstaviteli blízké. NOZ zde rozlišuje právo na nutnou výživu, právo na slušnou výživu, právo na nutné zaopatření a právo na bezplatné zaopatření v domácnosti. Jak vyplývá již z DZ, všechny oprávněné osoby, kterým náleží některé z uvedených práv, nejsou dědici, ale tato práva nabývají přímo ex lege.³⁵ Z uvedených práv náleží osobě, která by jinak byla nepominutelným dědicem, ale nemá právo na povinný díl, právo na nutnou výživu. K tomu je třeba, aby byly naplněny požadavky § 1665 NOZ.

V neposlední řadě se institut nepominutelného dědice promítá také do problematiky zřeknutí se dědického práva, odmítnutí dědictví a vzdání se dědictví. Velmi zajímavé jsou také procesní aspekty tohoto institutu, zejména postavení nepominutelného dědice jako účastníka řízení o pozůstalosti.³⁶

³⁴ Z kritiků bych uvedla např. Jiřího Svobodu blíže: SVOBODA, Jiří In FIALA: *Občanský zákoník IV. ...*, s. 457-460. Za nesystematické a nevhodné řešení považuje právo na zaopatření např. i Ondřej Horák: HORÁK, Ondřej. Ochrana nepominutelných dědiců a povinný díl. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, č. 3, s. 284.

³⁵ *Důvodová zpráva k NOZ (konsolidovaná verze)*. [online]. Obcanskyzakonik.justice.cz, 3. 2. 2012. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>.

³⁶ V této práci se věnuji pouze jejich hmotněprávnímu postavení, ale z odborných článků pro srovnání např. KOHOUTEK, Jan. Nepominutelný dědic jako účastník řízení o pozůstalosti. *Ad Notam*. 2015, č. 5, s. 3.

2. Historický vývoj institutu nepominutelného dědice

2.1. Počátky institutu v římském právu

Již v Zákoně dvanácti desek hrála primární roli vůle zůstavitele projevená v testamentu. Pokud testament pořízen nebyl, nastupovala posloupnost zákonná. Zmíněné vyplývá z ustanovení desky V. 4.: „pokud zemře zůstavitel, aniž pořídil závěť a nemá vlastního dědice, majetek nabývá nejbližší agnát“.³⁷ Z tohoto pravidla také vyplývá zvláštní postavení vlastních dědiců (*heredes sui*). Byly jimi osoby, které žily se zůstavitelem ve společné domácnosti a byly pod jeho přímou mocí.³⁸

Nejstarší římský testament byl testament zůstavitele, který vlastních dědiců neměl. Záhy se však vyvinul testament, který dával zůstaviteli volnost pořídit pro případ smrti, i když přirozené dědice měl. Vznikla tak zůstaviteli možnost zvolit za dědice osobu, která k němu neměla příbuzenský vztah. Právě střet mezi postavením vlastních dědiců a rozvíjející se testamentární volností dal vzniknout institutu nepominutelného dědice.³⁹ Nejvíce chráněn byl syn zůstavitele (*filius familias*), slabší ochranu právo přiznávalo ostatním vlastním dědicům (ostatní *sui*), a to dcerám zůstavitele a vnukům nacházejícím se v jeho přímé moci.

V první fázi ochrany vlastních dědiců se v římském právu civilním setkáváme s tzv. formálními právy nepominutelných dědiců. Ta zaručovala, že vlastní dědici nesměli být v testamentu opomenuti mlčením. Konkrétně *filius familias* musel být v testamentu vždy uveden jménem. Zůstavitel ho mohl ustanovit za dědice nebo s výslovným uvedením jména vydědit (i bez důvodu). Pokud tak neučinil, byl celý testament neplatný a nastávala posloupnost intestátní. Ostatní *sui* museli být v testamentu také buď ustanoveni za dědice, nebo vydědění. Pokud to zůstavitel neučinil, byl testament ponechán v platnosti, ale tito opominutí dědicové se povolávali vedle dědiců v testamentu ustanovených (docházelo tedy k souběhu obou posloupností).⁴⁰ U vydědění však nebyla povinnost jmenovitě označit ostatních dědiců. Dle civilního práva se svých práv nepominutelní dědici mohli domáhat prostřednictvím tzv. *hereditas petitio* (obecná žaloba chránící nároky dědiců). Formální práva však nezajišťovala dnes známé právo na povinný díl. Povinnost neopominout vlastního dědice

³⁷ SKŘEJPEK, Michal. *Texty ke studiu římského práva*. 1. vydání. Praha: Orac, 2001, s. 34-35.

³⁸ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva. 2. přepracované vydání*. Praha: Academia, 1994, s. 121-122.

³⁹ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 289.

⁴⁰ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. Praha: nákladem vlastním, 1935. s. 306-308.

v závěti byla splněna i tehdy, pokud jej zůstavitel sice za dědice ustanovil, ale v důsledku vyčerpání pozůstalosti, mu fakticky ničeho nezanechal.⁴¹

Stále častěji se vydědění stávalo prostředkem k potrestání nevhodného chování vlastních dědiců vůči zůstaviteli a velmi často docházelo k vydědění bezdůvodně. To dalo vzniknout tzv. materiálním právům nepominutelných dědiců, s jejichž nástupem se rozšířil okruh nepominutelných dědiců na descendenty, ascendenty a sourozence. Těmto osobám musel zůstavitel ponechat něco ze svého majetku – povinný díl (*portio debita*). Vyloučit je mohl pouze ze závažných důvodů, tedy vydědění muselo již být náležitě zdůvodněno. Jeho výše zprvu nebyla přesně stanovena a záleželo na úvaze soudu. Později došlo k ustálení velikosti povinného dílu, který činil alespoň $\frac{1}{4}$ jejich zákonného podílu. Pokud zůstavitel stanovený okruh nepominutelných dědiců pominul, mohli testament napadnout kverelou. Pasivně legitimovaný byl testamentární dědic.⁴² Testament mohl být na základě této stížnosti rozsudkem zrušen, a to do té části, aby se žalobci dostalo jeho povinného dílu.

V právu justiniánském, se již setkáváme se započítáním odkazů a darování pro případ smrti do povinného dílu. Ochrana zůstává zachována skrze kverelu, tu však lze použít pouze v případě, že zůstavitel nepominutelného dědice zcela pominul. Pokud však část svého povinného dílu obdržel, existovala pro takové případy *actio ad supplendam legitimam*, kterou se nepominutelný dědic domáhal doplnění povinného dílu.⁴³

2.2. Stručně o nepominutelném dědici na našem území od středověku do přijetí obecného zákoníku občanského

Recepcí římského práva se úprava práv nepominutelných dědiců dostávala do právních řádů kontinentální Evropy. Jedním z hlavních znaků středověkého právního systému byl tzv. právní partikularismus, tedy roztržitost práva na právo zemské a městské. Na našem území můžeme projevy recepce římského práva spatřit již v právu městském. Naopak až do nástupu absolutismu není recepce patrná v šlechtickém právu zemském.⁴⁴

Celkově se základní instituty dědického práva (tedy nejen institut nepominutelného dědice) v českém zemském právu v době předhusitské nerozvinuly. Důvodem bylo zejména

⁴¹ KLEŇOVÁ: *Substitutio vulgaris...*, s. 22-23.

⁴² BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva. /ve třech fázích jeho vývoje/. 2. přepracované vydání.* Praha: Academia, 1995. s. 171-172.

⁴³ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva...*, s. 310-311.

⁴⁴ MALÝ, Karel a kol.: *Dějiny českého a československého práva do r. 1945.* 4. vydání. Praha: Leges, 2010. s. 92-115.

odúmrtní právo panovníka, které mu náleželo, pokud držitel statku zemřel bez potomků, ale také tehdy, pokud potomky měl, ale jejich dědický nárok nebyl uznán. Dědická práva ascendentů s výjimkou rodičů nebyla uznávána vůbec. U descendentů byly původně z dědictví úplně vyloučeny dcery zůstavitele. Rovněž manželka neměla dědické právo k majetku manžela.⁴⁵ V této době tvořily rody a rodiny tzv. rodinné nedíly a dědění zejména věci nemovitých individuálně určeným dědicem nepřicházelo v úvahu.⁴⁶ Až zrušením odúmrtního práva panovníka (v roce 1497 pro Čechy a v roce 1587 pro Moravu) se začaly mezi šlechtou uplatňovat zásady dědického práva ze závěti i ze zákona.

Jak bylo výše zmíněno, v právu městském byly instituty dědického práva díky recepci práva římského poměrně rozvinuté. Jinak tomu nebylo u práv nepominutelných dědiců, ke kterým patřily děti zůstavitele.⁴⁷ Ty bylo možné opět vydědit, ale pouze z důvodů stanovených v zákoně. V tzv. Koldínově zákoníku, který byl vydán roku 1579, se také objevují předpisy o nepominutelných dědicích. Najdeme zde v čl. E XLVIII.: „*Každý měšténín, poněvadž jest všeho statku svého pánem a mocným vládařem, může ten všicek statek svůj dáti aneb odkázati, komuž by se mu dobře vidělo, zdálo a líbilo, avšak nepomijeje v tom dědicův svých, tj. dětí poslušných, kterýmž z povinnosti otcovské má vždy nětco z statku svého podlé dobře libezné vůle své udělati.*“⁴⁸ Městská práva tedy určovala zůstaviteli povinnost přenechat dítěti libovolný díl z dědictví. K zakotvení konkrétní velikosti povinného dílu došlo až přijetím OZO. Koldínův zákoník dále demonstrativně upravoval 14 důvodů pro vydědění, např. nehodný způsob života, nedostatečná péče o rodiče.

2.3. Nepominutelný dědic v obecném zákoníku občanském

Na počátku 19. století dochází v rakouském mocnářství k přijetí Všeobecného občanského zákoníku (vžilo se označení obecný zákoník občanský). OZO platil na našem území také po vzniku ČSR⁴⁹, kdy byl do právního řádu začleněn tzv. recepční normou (zákon č. 11/1918

⁴⁵ Tamtéž s. 137-139.

⁴⁶ SCHELLE, Karel, In VOJÁČEK: *Vývoj soukromého práva...*, s. 191-192.

⁴⁷ MALÝ: *Dějiny českého...*, s. 137-139.

⁴⁸ MALÝ, Karel a kol. *Práva městská Království českého. Edice s komentářem.* 1. vydání. Praha: Karolinum, 2013. s. 173-174.

⁴⁹ A to ve znění po třech novelách, které byly vydány v letech 1914, 1915 a 1916. Dědického práva se dotkla novela 1. a 3. Podrobněji SOUKUP, Ladislav In DVOŘÁK: *200 let Všeobecného...*, s. 88-92.

Sb.).⁵⁰ Vzhledem k důležitosti předpisu i pro dnešní dědické právo u nás jsem do této diplomové práce začlenila krátký výklad o postavení nepominutelného dědice v OZO.

Ve velmi podrobné úpravě dědického práva najdeme problematiku postavení nepominutelného dědice v hlavě čtrnácté OZO. Za nepominutelné dědice OZO považoval dle § 762 primárně zůstavitelovy děti (i vnuky a pravnuky). Jestliže zůstavitel dětí neměl, potom jimi byli jeho rodiče (i prarodiče). Po vzoru římskoprávním byla v OZO nepominutelným dědicům garantována materiální práva. Tyto osoby byly tedy oprávněny požadovat svůj povinný díl na pozůstalosti. Právo na povinný díl nebylo chápáno jako právo dědické, nýbrž jako právo obligační. Pokud bylo toto právo porušeno, hovoříme o nároku na povinný díl, který patří mezi dluhy pozůstalosti.⁵¹ Povinný díl mohl být zanechán v podobě dědického podílu či odkazu, ale musel zůstat zcela volný a bez omezení. OZO nestanovoval pro všechny případné nepominutelné dědice stejně velký povinný díl. Rozlišoval právě mezi předky a potomky. Povinný díl dětí byl určen jako $\frac{1}{2}$ toho, co by jim připadlo podle zákonné dědické posloupnosti. U ascendentů to potom byla $\frac{1}{3}$ jejich zákonného podílu. Judikatura dovozovala, že při výpočtu povinného dílu bylo třeba přihlížet k zákonnému dědickému podílu pozůstalého manžela, který upravoval § 757 a násl. OZO.⁵² Naopak k osobám, které se dědického práva zřekly, osobám, které byly z dědického práva vyloučeny a k osobám vyděděným, se při výpočtu povinného dílu nepřihlíželo. K osobám, které se zřekly pouze práva na povinný díl, ale nikoli již zákonného dědického práva, se při výpočtu povinného dílu zřetel bral.⁵³

Již v OZO se uplatnil institut započtení na povinný díl. Než se mohl vypočíst povinný díl, bylo třeba zjistit výši pozůstalosti způsobem upraveným v § 784 a tuto výši případně upravit dle ustanovení § 785 OZO. Při výpočtu pozůstalosti se k ní tedy na žádost dítěte oprávněného k povinnému dílu připočítávala hodnota některých darů, které učinil zůstavitel mezi živými. A poté se ze zákona přistupovalo k započtení na povinný díl. Na povinný díl se tak započítávalo to, co nepominutelný dědic od zůstavitele skutečně obdržel odkazem nebo jiným opatřením, a dále dary, které byly připočteny k pozůstalosti dle § 785 OZO. Dále se započítávalo např. dceřino či vnuččino věno nebo to, co zůstavitel použil na zaplacení dluhů zletilého dítěte.

⁵⁰ OZO platil na území Čech, Moravy a Slezska až do přijetí OZ 1950. Na Slovensku však v období ČSR platilo právo obyčejové. Tento právní stav se označuje jako právní dualismus.

⁵¹ ROUČEK, František In ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář...*, s. 429.

⁵² Rozhodnutí NS NZ. 1917, str. 333, RS. 1789 citováno Tamtéž s. 431.

⁵³ Rozhodnutí NS Gl. U. 13.770 citováno Tamtéž s. 433.

Z oblasti vydědění se zmíním pouze o důvodech vydědění. OZO znal již pouze tři základní zákonné důvody pro vydědění. Dítě bylo možné vydědit, pokud zanechalo zůstavitele v nouzi bez pomoci, z důvodu odsouzení pro zločin k doživotnímu trestu nebo trestu 20 let žaláře nebo vedlo-li trvale život příčící se veřejné mravnosti. Ze stejných důvodů bylo možné vydědit i rodiče. U rodičů OZO znal ještě zvláštní důvod vydědění, a to zanedbání výchovy dítěte. U obou skupin nepominutelných dědiců zakotvil OZO dále možnost zůstavitele posledním pořízením odejmout těmto osobám povinný díl z důvodu, které činily dědice podle § 540-542 nehodným dědického práva⁵⁴. Speciálním důvodem vydědění bylo odnětí práva na povinný díl z důvodu, že je u velmi zadluženého nebo marnotratného nepominutelného dědice pravděpodobná obava, že by mu povinný díl zcela ušel nebo z větší míry ušel jeho dětem. Pokud zůstavitel odňal z těchto důvodů povinný díl, muselo se ho dostat dětem nepominutelného dědice.⁵⁵ Pokud byl zůstavitelem zvolen tento poslední důvod vydědění, ale dětem nepominutelného dědice nebyl povinný díl vůbec zanechán, právo na povinný díl náleželo stále nepominutelnému dědici (nikoli jeho dětem).⁵⁶

Ochranu OZO poskytoval nepominutelnému dědici, ať již byl neplatně vyděděn nebo v posledním pořízením zcela opominut. Měl tak právo požadovat výplatu povinného dílu nebo doplacení chybějící části. Nemohl však dosáhnout neplatnosti závěti z tohoto důvodu.⁵⁷ Pokud ovšem zůstavitel opominul některé z několika dětí jen proto, že mu nebyla jeho existence známa, nemusel se dle § 777 tento nepominutelný dědic spokojit jen s povinným dílem, nýbrž mohl žádat dědický podíl. § 778 OZO potom hovořil o situaci, kdy měl zůstavitel pouze jediného nepominutelného dědice, kterého z důvodu nevědomosti o něm opominul nebo byli-li všichni nepominutelní dědicové takto opominuti. V této situaci mohl omylem opominutý žádat, aby všechna ustanovení poslední vůle byla neplatná. Výjimkou z neplatnosti byly stanovené odkazy určené pro veřejné ústavy, odměny za vykonané služby nebo ke zbožným účelům, to však pouze do částky nepřevyšující čtvrtinu čisté pozůstalosti.

V § 795 OZO upravoval také právo nepominutelného dědice na nutnou výživu, i když byl ze zákona vyloučen ze svého povinného dílu.

⁵⁴ Jedná se o: 1) spáchání zločinu proti zůstaviteli, který mu zůstavitel neodpustil; 2) donucení, podvodné svedení, překazení nebo potlačení zůstavitelovy poslední vůle.

⁵⁵ Zmíněný důvod vydědění se označuje jako „exheredatio bona mente facta“. Tedy jako vydědění v dobrém úmyslu.

⁵⁶ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské. Právo dědické*. V. díl, Praha: Všehrd, 1933, s. 119.

⁵⁷ Rozhodnutí NS 169 citováno dle ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář...*, s. 447.

2.4. Navrhovaná úprava postavení nepominutelného dědice ve vládním návrhu občanského zákoníku z roku 1937

Již záhy po vzniku ČSR zaznívaly apely, aby byla učiněna revize soukromého práva. Byla tedy zřízena komise, která se usnesla, že z textu OZO by měla být vypuštěna všechna ustanovení zastaralá a přiměřeně pozměněna a doplněna by měla být všechna ustanovení nevyhovující nové době. Na modernizaci občanského práva tak začalo pracovat pět subkomitétů a poté superrevizní komise. Výsledkem byla osnova superrevizní komise z roku 1931.⁵⁸ Tato byla později základem pro VN 1937, jehož definitivní text byl vládou přijat v březnu 1937. Jednalo se o právně velmi kvalitní a pokrokové dílo a stal se výrazným inspiračním zdrojem pro NOZ. Z důvodu politické situace však nikdy nenabyl účinnosti. Institut nepominutelného dědice a povinného dílu byl upraven v hlavě 21, od § 574 a násl.

Ve výčtu osob, které byly považovány za nepominutelné dědice, se oproti OZO nic nezměnilo. Nepominutelnými dědici byly opět zůstavitelovy děti a nebylo-li jich, tak jeho rodiče. Dle DZ bylo jasněji vyjádřeno to, že vydědění dítěte nečiní z rodiče zůstavitelova nepominutelného dědice.⁵⁹ Zmíněné bylo vyjádřeno v § 575: „...*Záleží vždy jen na tom, zdali jde o osobu, která má právo k dědické posloupnosti zákonné a na které by při této posloupnosti byla řada...*“. Výše povinného dílu se oproti OZO také nezměnila. Co se ovšem výrazně změnilo, bylo ustanovení § 577 VN 1937 oproti § 767 OZO. Dle § 577 VN 1937 se při výpočtu povinného dílu přihlíželo i k nepominutelným dědicům, kteří se dědictví nebo povinného dílu zřekli, k těm, kteří byli nezpůsobilý dědit nebo k těm, kteří byli vydědění (i když neměli právo na povinný díl). Dle § 767 OZO se k těmto osobám při výpočtu povinného dílu nepřihlíželo. Tím se ostatním nepominutelným dědicům výrazně zvyšovala hodnota jejich povinného dílu, což mohlo přinášet jak právní, tak také rodinné problémy.

Důvod vydědění spočívající v opuštění zůstavitele bez pomoci v nouzi zůstal v návrhu zachován. Důvod vztahující se ke spáchání zločinu byl však oproti OZO pozměněn a rozhodující byla zvrhlá povaha zločinu. Důvod vztahující se ke způsobu života byl přeformulován tak, že dítě může být vyděděno, vede-li vytrvale zhýralý život. Důvod vydědění spočívající v odejmutí povinného dílu z důvodů dědické nezpůsobilosti byl dle DZ k VN 1937 pro svoji přílišnou samozřejmost, tedy nadbytečnost, vypuštěn. Ustanovení

⁵⁸ *Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský: návrh superrevizní komise. Díl II.* Důvodová zpráva. Praha: Nákladem ministerstva spravedlnosti, 1931. s. 3-11.

⁵⁹ *Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku 1937.* Převzato z CD přílohy: SCHELLE, TAUCHEN: *Občanské zákoníky. Kompletní sbírka...*, 1019 s.

o vydědění rodičů zůstalo zachováno dle OZO. Zachován byl také důvod vydědění spočívající v zadluženém nebo marnotratném nepominutelném dědici.

Nepominutelný dědic byl opět v postavení věřitele, který může požadovat vyplacení či doplacení povinného dílu, nebyl-li vyděděn po právu nebo byl-li úplně opominut. U opominutí se opět rozlišovalo, zda šlo o opominuté děti nebo rodiče. Rodiče měli vždy jen právo na povinný díl. U dětí byl rozdíl v tom, zda byli opominuti, i když byli zůstaviteli známi, nebo byli opominuti bez této znalosti. Nepominutelný dědic, který byl opominut proto, že v době pořízení pro případ smrti nebyl zůstaviteli znám, se nemusel spokojit s povinným dílem, ale mohl požadovat dědický podíl. Pravidla o této problematice popsána v předchozí kapitole (platná pro OZO) nedošla ve VN 1937 velkých změn.

Povinný díl se vypočítával z pozůstalosti zvýšené o poskytnutí dle § 600 a § 601 (přínos dceři či vnučce, výprava synovi nebo vnuku atd.) a o dary, které zůstavitel učinil mezi živými (s některými výjimkami), domáhalo-li se toho dítě, které mělo právo na povinný díl. Taková poskytnutí jednomu z několika nepominutelných dědiců, ovlivňovala celkovou výši povinného dílu ostatních. Na povinný díl se poté započítávalo vše, co nepominutelný dědic skutečně nabyl odkazy nebo jinými opatřeními zůstavitele, dále dary a ona poskytnutí podle § 600 a § 601 VN 1937. K započtení na povinný díl docházelo ze zákona.

Zachováno zůstalo v návrhu také právo nepominutelného dědice na nutnou výživu. V tomto ohledu došlo k doplnění a upřesnění úpravy v OZO. Nutná výživa nesměla přesáhnout výši povinného dílu a nepominutelnému dědici nebude vůbec příslušet, pokud budou na jeho místě dědit jeho potomci nebo budou na jeho místo povolání jeho potomci k povinnému dílu.

2.5. Nepominutelný dědic v občanském zákoníku z roku 1950

Dědické právo u nás zůstalo zachováno i po roce 1948, avšak s některými výraznými změnami. OZ 1950 zaměřil dědické právo nikoliv k právu vlastnickému, nýbrž výrazně k právu rodinnému a odůvodňoval to snahou utvrdit rodinné svazky. Došlo k posílení dědických práv pokrevně spřízněných osob. Institut nepominutelných dědiců umožnil některým z nich, aby i při existenci závěti dostali stejný dědický podíl, který by získali při dědictví intestátním.⁶⁰ Nešlo ovšem o tak extrémní změny, jaké navrhovala marxistická

⁶⁰ TOMÁŠEK, Michal In DVOŘÁK: *200 let Všeobecného...*, s. 192-193.

doktrína, která viděla v dědickém právu reprodukci ekonomické a politické moci vládnoucí třídy a existenci dědického práva v socialistickém státě zpochybňovala.⁶¹

Úprava související s postavením nepominutelného dědice čítala pouhé čtyři paragrafy (§ 551 - § 553 a § 533). § 551 byl součástí skupiny ustanovení, která charakterizují neplatná ustanovení závěti. Jedním z neplatných ustanovení závěti bylo tedy i to, kde zůstavitel opomíjí nepominutelné dědice. DZ k OZ 1950 zdůvodňuje právo namítnout neplatnost závěti z tohoto důvodu tím, že toto právo má především napomáhat konsolidaci zdravé socialistické rodiny. Vzhledem k tomu, že např. manžel zůstavitele, nebyl zákonem za nepominutelného dědice považován, dovozuje dr. Bednář nelogičnost této argumentace.⁶² Mimo tento argument bych dále uvedla pochybnost o tom, jak namítání neplatnosti závěti zůstavitele mohlo pomoci zdravému formování rodiny. O to více pochybností o tomto závěru v DZ mám, když uvážím, kolik konfliktů mohlo poté vznikat mezi spoludědici.

Z judikatury se dovozovalo, že se dle § 551 OZ 1950 jedná o neplatnost relativní.^{63 64} OZ 1950 považoval na nepominutelné dědice zůstavitelovy nezletilé potomky dále ostatní potomky, rodiče a prarodiče. Nově se zde setkáváme s rozlišováním zletilých a nezletilých potomků. Nezletilým potomkům musel zůstavitel závěti zanechat tolik, kolik činila cena celého jejich zákonného podílu. Ostatním nepominutelným dědicům potom tolik, kolik činila cena $\frac{3}{4}$ jejich zákonného podílu. U rodičů a prarodičů byla dána ještě podmínka, aby mohli být považováni za nepominutelné dědice, a to, že v době smrti zůstavitele museli být v nouzi a už práce neschopní. I když zákon hovořil o ceně zákonného podílu, která může evokovat požadavek na vyplacení určité peněžní částky, opak byl pravdou. Nepominutelný dědic neměl již nárok na výplatu peněžní částky, ale měl právo na dědický podíl z pozůstalosti.⁶⁵ Na tento podíl se mu započítávalo vše, co za zůstavitelova života od něj bezplatně obdržel (s jistými výjimkami, např. obvyklá darování). § 533 sice nehovořil přímo o nepominutelných dědicích, ale osoby, kterým se v poměru mezi nimi na zákonný podíl započítávalo, byli právě potomci, rodiče a prarodiče. Dále bylo stanoveno, že pokud je dědicem potomek vzdálenější, započte se na dědický podíl i to, co od zůstavitele bezplatně obdržel dědicův předek. Ze systematiky

⁶¹ BÍLÝ, L. Jiří, *Právní dějiny na území ČR*. Praha: Linde, 2003. s. 427.

⁶² Blíže k jeho argumentaci viz BEDNÁŘ: *Testamentární dědická...*, s. 56.

⁶³ Z rozhodnutí NS např. Cz 153/54: „Neplatnost závěti podle § 551 o.z., je neplatností relativní, kterou může uplatňovat jen dědic uvedený v § 551 o.z. Jestliže takový dědic prohlásí, že na dědictví neuplatňuje žádné nároky a uznává zůstavitelovu závěť za platnou, nelze z tohoto jeho projevu usuzovat na odmítnutí dědictví ve smyslu § 517 o.z., s účinky § 524 o.z.“ nebo dále Cz 128/54.

⁶⁴ Blíže k neplatnosti závěti v OZ 1950 např. HOLUB, Rudolf, *Komentář k občanskému zákoníku. Právo dědické*. Praha: Orbis, 1957. s. 181.

⁶⁵ HOLUB: *Komentář k občanskému...*, s. 188.

zákona vyplývá, že se započtení na zákonný podíl uplatní předně při zákonné dědické posloupnosti. Avšak jak z okruhu osob, u kterých se takovéto započtení provádělo, tak z DZ i z judikatury vyplývá, že se toto započtení projevovalo významně i v případě dědění ze závěti.⁶⁶ Pokud zůstavitel započtení neprovedl v samotné závěti, mohl se závětní dědic dovolávat započtení na dědický podíl vůči nepominutelnému dědici.

Vydědit mohl zůstavitel nepominutelného dědice dle § 552 z důvodu, že jej opustil v nouzi, že byl odsouzen pro úmyslný trestný čin nebo že trvale odpíral pracovat. Dle DZ jsou to důvody, které odůvodňují momenty socialistické morálky.⁶⁷ DZ tím mimo jiné odkazuje na § 32 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky, který stanovoval, že *„Každý občan je povinen pracovat podle svých schopností a svou prací přispívat k prospěchu celku“*. Trvalé odpírání práce ze strany dědice je tedy v OZ 1950 novým důvodem pro vydědění, který odpovídá socialistickému pojetí tohoto OZ. § 553 pak stanovoval způsob, jakým bylo možné závěť i vydědění zrušit. Zvláštní úpravu práva na nutnou výživu nepominutelných dědiců OZ 1950 neznal.

⁶⁶ Z judikatury např. rozhodnutí NS ze dne 28.11.1960, sp. zn. 1 Cz 68/60: I při použití ustanovení občanského zákoníku o neplatnosti závěti, pokud pořizovatel závěti opomněl své neopomenutelné dědice, je třeba použít ustanovení o započtení na zákonný dědický podíl, avšak jen v poměru mezi neopomenutelnými dědici.

⁶⁷ *Důvodová zpráva k občanskému zákoníku 1950*. Převzato z CD přílohy: SCHELLE, TAUCHEN: *Občanské zákoníky. Kompletní sbírka...*, 1019 s.

3. Právní postavení nepominutelného dědice v NOZ včetně srovnání s OZ 1964

3.1. Úvod do kapitoly

Ve svém prvotním znění⁶⁸ byl OZ 1964 ryze socialistický občanský zákoník. Byl přijat po tzv. „vítězství socialismu“, za který se považuje přijetí nové ústavy Československa v roce 1960.⁶⁹ Bylo pro něj příznačné, že již neobsahoval prakticky žádné instituty prvorepublikové právní úpravy. Z oblasti tématu této práce byly nejdůležitějšími změnami v původním znění OZ 1964 úplné odstranění institutu vydědění (až tak velký důraz kladl OZ 1964 na hmotné zabezpečení potomků zůstavitele) a zúžení okruhu nepominutelných dědiců pouze na zletilé a nezletilé potomky zůstavitele. Znovu došlo k zakotvení institutu vydědění až novelou OZ 1964 provedenou zákonem č. 131/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský zákoník, s účinností od 1.4.1983. Od tohoto roku bylo možné dle § 469a vydědit potomka, pokud v rozporu s pravidly socialistického soužití neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech. Od roku 1992 se tzv. velkou novelou občanského zákoníku⁷⁰ výčet možností vydědění potomka rozšířil na podobu, která platila až do 31.12.2013. V dalších částech této kapitoly se již budu zabývat srovnáním OZ 1964 ve znění k 31.12.2013, tedy znění, které bezprostředně předchází NOZ.

Při zpracování návrhu textu NOZ se jeho tvůrci zamýšleli nad skutečností, jak nedostatečná je úprava v OZ 1964. Ten se vyznačoval opuštěním řady tradičních institutů i změnou terminologie. Dle DZ nacházeli autoři NOZ inspiraci v tradičním OZO i v zahraničních právních úpravách. Stěžejním inspiračním zdrojem úpravy postavení nepominutelných dědiců byl však VN 1937. Z provedených srovnání vyplývá, že NOZ se s VN 1937 v této oblasti shoduje v 90%.⁷¹

Již na první pohled je patrné, že NOZ zásadním způsobem rozšířil právní úpravu související s institutem nepominutelného dědice a jeho právem na povinný díl.⁷² V OZ 1964 najdeme pouze tři paragrafy týkající se přímo této problematiky. Konkrétně § 479, který stanovoval, jaké osoby jsou nepominutelnými dědici, velikost jejich povinného dílu a osud

⁶⁸ Zákon č. 40/1964 Sb., ve znění k 1.4.1964.

⁶⁹ Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.

⁷⁰ Zákon č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník.

⁷¹ DADUOVÁ, Martina, HORÁK, Ondřej. Nové dědické právo a meziválečná rekodifikace. *Ad Notam*. 2016, č. 1, s. 8

⁷² SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Nový občanský zákoník: srovnání nové a současné úpravy občanského práva*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. s. 361-366.

závěti, která tomuto paragrafu odporuje. Dále v § 469a bylo upraveno vydědění a v § 484 započtení na dědický podíl. Oproti tomu v NOZ nalezneme úpravu v bezmála třiceti ustanoveních. Jedná se o ustanovení 3. části, III. hlavy, 5. dílu NOZ, tedy §§ 1642-1669.

3.2. Osoby v postavení nepominutelných dědiců

Na první pohled nejzřetelnější změnou je navrácení samotného pojmu nepominutelný dědic do textu NOZ. V OZ 1964 nebyl pojem obsažen vůbec a literatura jej označovala jako dědice „nepominutelného“ (blíže v kapitole 1.2.1.). Oprávněnými osobami dle § 1643 NOZ zůstali stejně jako v OZ 1964 již pouze potomci zůstavitele. NOZ také zachoval, dle mého názoru vhodné rozlišování na děti nezletilé a zletilé.⁷³ Oproti úpravě platné na našem území před rokem 1964 se tedy úplně vypouští oprávnění předků, jako nepominutelných dědiců. Již za účinnosti OZO se však v dobové literatuře můžeme setkat s názory, že spíše než předci by za nepominutelného dědice měl být vedle potomků považován manžel zůstavitele. Nebo alespoň vedle potomků a předků i pozůstalý manžel, respektive manželka, protože právo vdovce nemusí mít tak závažné důvody, jako právo vdovy na povinný díl.⁷⁴ S takovými závěry se neztotožňuji.

V první řadě považuji dnešní okruh osob, kterým zákon přiznává postavení nepominutelných dědiců za dostatečný, a to i přesto, že právní řády některých států považují za nepominutelné dědice i další osoby (právě manžela či rodiče).⁷⁵ I když považuji institut nepominutelného dědice za potřebný, neměl by omezovat vůli zůstavitele více než je nutné. Hranici vidím právě v přiznání tohoto postavení pouze dětem, respektive potomkům zůstavitele. Když by přesto mělo být v budoucnu manželu právo na povinný díl přiznáno, tak se však neztotožňuji s názorem, že vdova by měla mít postavení nepominutelného dědice a vdovec nikoli. Pro takovou právní konstrukci nevidím již v dnešní společnosti místo a je zřejmé, že i v době účinnosti OZO se jednalo o pouhé úvahy, které do právního řádu promítnuty nebyly a odpovídaly spíše tehdejšímu postavení ženy ve společnosti. Avšak s návrhem na zakotvení postavení vdovy jako nepominutelného dědice přišly ještě i komise,

⁷³ Rozhodující je zletilost (věk), nikoli svéprávnost. I dítě, kterému byla přiznána svéprávnost před dosažením zletilosti, je stále nezletilým dítětem.

⁷⁴ SVOBODA: *Dědické právo...*, s. 8-9.

⁷⁵ S názorem, že postavení nepominutelných dědiců bude přiznáno pouze potomkům, se však neztotožňuje např. i samotný hlavní tvůrce NOZ: ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*. 2003, č. 5, s. 102.

které měly za úkol revizi OZO.⁷⁶ VN 1937 manžela z okruhu oprávněných osob opět vypouštěl.⁷⁷ I většina dnešních autorů je přesvědčena o vhodnosti ochrany manželky jako nepominutelného dědice a domnívají se, že by jí měl být povinný díl také přiznán (i když menší než potomkům).⁷⁸ Argumenty podporující tuto myšlenku považuji za silné a jsem si vědoma, že pozůstalý manžel nemá přílišnou záruku majetkového zajištění v případě, že druhý manžel zemře.⁷⁹ I když dle mého názoru zůstává velkou zárukou vypořádání společného jmění manželů. Zůstávám tak příkloněna k tomu, že okruh nepominutelných dědiců by neměl být rozšiřován. Dle mnou prostudovaných odborných textů je můj názor spíše menšinový, nezůstává však zcela nepodpořen.⁸⁰

3.2.1. Judikatura

Judikatura, která se týká přímo problematiky osob, které jsou považovány za nepominutelné dědice, se zjevně příliš neobjevuje. Je to dáno tím, že zákon (ať už NOZ nebo zákony dřívější) ve výčtu osob, kterým toto oprávnění náleží, příliš nepřipouští vícery výklad. Jedním z mála příkladů, které bych mohla z judikatury uvést, je problematika postavení vnoučat zůstavitele, kterým bylo závětí něco zanecháno, na úkor opomenutí jejich otce (syna zůstavitele). Uvedené řešil NS SSR ve svém rozhodnutí ze dne 15.9.1971, pod sp. zn. 2 Cz 52/71. Soud dovodil, že pokud potomek zůstavitele jako nepominutelný dědic, dědictví neodmítne, nemohou být vnuci zůstavitele v postavení nepominutelných dědiců. Zdůraznil tak, dnes již známý fakt, že do okruhu nepominutelných dědiců je třeba zahrnovat vzdálenější potomky zůstavitele (vnuky), jen v případě, že jsou bližší potomci zůstavitele (děti) vyloučeni. Zmíněný judikát se tak uplatní i na dnešní právní stav, protože potomci dětí zůstavitele jsou nepominutelnými potomky pouze v případě, že děti zůstavitele nedědí (§ 1643 odst.1 NOZ). Výjimkou z tohoto pravidla je postavení potomků vyděděného potomka zůstavitele či stále ne zcela jasné postavení potomků v případě odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu.

⁷⁶ SVOBODA, Emil. *Dědické právo. Návrh subkomitétu pro revizi občanského zákoníka pro Československou republiku*. Vydání 2. Praha: nákladem ministerstva spravedlnosti, 1924. s. 65.

⁷⁷ Z DZ k VN 1937: „Ve všeobecné debatě o dílu povinném byly mimo jiné sneseny důvody pro manželský povinný díl a proti němu, a bylo nakonec usneseno, že nejlepším východiskem bude řádná úprava § 796 OZO (právo manžela na slušnou výživu).“ Převzato z *Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku 1937*. Převzato z CD přílohy: SCHELLE, TAUCHEN: *Občanské zákoníky. Kompletní sbírka...*, 1019 s.

⁷⁸ HORÁK: *Ochrana nepominutelných dědiců...*, s. 284.

⁷⁹ BEDNÁŘ, Václav. *Nepominutelný dědic*. In HAVEL, Bohumil; PIHERA, Vlastimil (eds). *Soukromé právo na cestě. Eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. s. 23.

⁸⁰ Viz např. MEDUNOVÁ, Renata. *Dědic, který nemá být opomenut. Ad Notam*. 2009, č. 4, s. 169-172., která uvádí, že postupně se zužující okruh nepominutelných dědiců a jeho konečné omezení pouze na potomky naznačuje, že zachovat taková práva právě pro tyto osoby zůstává ve společnosti nejvíce žádoucí.

Na pravidlo přednosti bližšího potomka zůstavitele před potomkem vzdálenějším navazuje otázka, jak velký povinný díl bude náležet nezletilému vnukovi v případě, že nastoupí na místo nedědicího zletilého potomka zůstavitele. V případě dědické nezpůsobilosti dle § 1483 NOZ je stanoveno, že potomek toho, kdo je vyloučen z dědického práva, nastupuje při zákonné dědické posloupnosti na jeho místo. Slovní spojení „na jeho místo“ chápu tak, že by tento nezletilý vnuk měl mít právo pouze na povinný díl, který by náležel vyloučenému potomku.⁸¹ Dle mého názoru by toto pravidlo mělo být aplikováno na všechny případy, kdy potomek zůstavitele nedědí a je tedy nepominutelným dědicem vnuk/vnučka zůstavitele (potomek se dědického práva zřekl, dědictví odmítl, byl vyděděn) mimo případ, kdy zemře před zůstavitelem, protože v takovém případě jsou nepominutelnými dědici právě pouze tato vnučata zůstavitele (pokud neměl ještě další potomky) a již by se mělo přihlížet k jejich ne/zletilosti.

Na tomto místě chci ještě zmínit významný závěr dovozený prvorepublikovou judikaturou, který je dle mého názoru aplikovatelný i za účinnosti NOZ. NS dovedl ve svém rozhodnutí ze dne 27.6.1944, sp. zn. Rv II 488/4, že samotné právo na povinný díl je výlučně právem osobním, které zaniká smrtí nepominutelného dědice a nenáleží do jeho pozůstalosti. Naopak nárok na povinný díl, který vzniká až uplatněním nepominutelných práv, v případě smrti nepominutelného dědice do pozůstalosti náleží. Bylo tedy dovozeno, že pokud nepominutelný dědic respektuje zůstavitelovu vůli, projevenou v závěti, jež ho jako nepominutelného dědice opomíjí, a neuplatní svůj nárok na povinný díl, tak v případě jeho smrti tento nárok nepřechází na jeho dědice. Pokud však nepominutelný dědic před svou smrtí nárok na povinný díl uplatnil, stal se tak pozůstalostním věřitelem, jeho pohledávka je součástí jeho jmění a patří tudíž i do jeho pozůstalosti. Tento závěr NS vychází z potřeby důsledného rozlišování pojmů subjektivní právo a nárok.

3.3. Povinný díl

Postavení nepominutelného dědice v NOZ je založeno na tom, že tato osoba má právo na povinný díl z pozůstalosti. Nejvhodnější variantou, jak může zůstavitel toto zákonné oprávnění respektovat je, vezme-li nepominutelné dědice na vědomí a v posledním pořízení na ně pamatuje s dědickým podílem nebo odkazem, jak vyplývá z § 1644 odst. 1 NOZ. V

⁸¹ Obdobně viz: FIALA: *Občanský zákoník IV...*, s. 46. Stejný závěr byl vyvozován i za účinnosti OZ 1964 viz např. BEDNÁŘ: *Testamentární dědická...*, s. 96.

tomto ustanovení NOZ nacházíme ono omezení vůle zůstavitele (viz pojednání v kapitole 1.1.). Pokud však nebude toto ustanovení respektováno a zůstavitel pořídí pro případ smrti libovolně, garantuje nově NOZ potomkům právo na výplatu povinného dílu. Osobně tedy považuji § 1654 odst. 1 NOZ hovořící o právu nepominutelného dědice na výplatu peněžní částky rovnající se hodnotě jeho povinného dílu, za jakousi záruku toho, že institut nepominutelného dědice bude skutečně naplněn, i přesto, že zůstavitel učiní poslední pořízení bez ohledu na tyto osoby. Opačným názorem, který se v literatuře také objevuje, je, že zůstavitelova testovací svoboda je omezena pouze v případě, že nerespektování práv nepominutelných dědiců vede k neplatnosti závěti v této části, tak jak tomu bylo dle OZ 1964. Naopak jeho testovací svoboda není omezena, pokud je ochrana nepominutelných dědiců založena právě na právu k výplatě peněžní částky odpovídající hodnotě jejich povinného dílu.^{82 83} Dle mého názoru je testovací svoboda omezena v obou případech, protože samotná existence tohoto institutu je důsledkem takového omezení. Intenzivnější omezení však vidím v případě neplatnosti závěti.

Co se týče velikosti povinného dílu, tak se postavení nepominutelných dědiců v NOZ oproti OZ 1964 zhoršilo, na úkor posílení zůstavitelovy testovací svobody. OZ 1964 garantoval zletilému potomkovi $\frac{1}{2}$ jeho zákonného dědického podílu⁸⁴ a nezletilému potomkovi dokonce podíl celý. NOZ oproti tomu zletilému potomkovi garantuje $\frac{1}{4}$ jeho zákonného dědického podílu a nezletilému potomkovi $\frac{3}{4}$.⁸⁵ Čím menší povinný díl zákon přiznává, tím se zvětšuje a posiluje zůstavitelova testovací svoboda. Tuto změnu beru také jako přínos nové úpravy. Právo na povinný díl bylo sice v tomto ohledu omezeno, ale ne tak zásadním způsobem, aby to vedlo k bezvýznamnosti či nenaplnění smyslu tohoto institutu.

Velký přínos nové úpravy v NOZ vidím také v již zmiňovaném návratu k postavení nepominutelného dědice jako pouhého pozůstalostního věřitele. Pokud zůstavitel bude respektovat v pořízení pro případ smrti výše komentované ustanovení § 1644 odst. 1 NOZ, bude nepominutelný dědic samozřejmě v postavení závětního dědice, tedy zůstavitelova dědice v zákonném slova smyslu (případně odkazovníka). Pokud naopak pro případ smrti žádné pořízení neučiní, bude zase dědicem zákonným dle zákonné dědické posloupnosti. Pokud však pořízení pro případ smrti učiní bez respektu k § 1644 odst. 1 NOZ přiznává mu

⁸² MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo. Praktická příručka*. 3. vydání. Praha: Linde, 2007. s. 54.

⁸³ Srovnání různých náhledů na tuto problematiku přehledně zpracoval Filip Plášil viz PLÁŠIL, Filip. Volná čtvrtina podle § 1585 NOZ a povinný díl. *Ad Notam*. 2016, č. 1, s. 13-17.

⁸⁴ V původním znění to však byly $\frac{3}{4}$. Ke zmenšení na $\frac{1}{2}$ došlo novelou č. 509/1991 Sb., kterou se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník.

⁸⁵ Velikost povinného dílu však i v návrzích NOZ z roku 2005 a 2007 byla rozlišná.

zákon postavení věřitele. Jak se také v teorii uvádí, lze na něj z právního hlediska pohlížet jako na zákonného odkazovníka.⁸⁶ Nová úprava věřitelského oprávnění nepominutelného dědice tak zcela opouští ustanovení § 479 OZ 1964, dle kterého byla závěť, která odporovala pravidlům o ochraně práv nepominutelných dědiců v této části neplatná, a to relativně dle § 40a odst. 1 OZ 1964. Na neplatnost závěti poté navazoval nárok nepominutelného dědice na dědický podíl na pozůstalosti. Konkrétně nepominutelní dědici nastupovali namísto dědiců ze závěti nebo společně s nimi, do všech práv a povinností, které náleželi do pozůstalosti. Rozsah byl určen velikostí jejich povinného dílu. Nenamítli-li však neplatnost závěti z důvodu uvedeného v § 479 OZ 1964 bližší potomek zůstavitele, nemohly toto právo uplatnit ani jeho potomci.⁸⁷

Právní konstrukce účinná dle OZ 1964 byla často a dle mého názoru naprosto oprávněně kritizována. Vznikala totiž v praxi mezi nepominutelnými a závětními dědici spoluvlastnická práva k věcem (pokud ovšem nebyla v rámci dědického řízení uzavřena dědická dohoda, která založení spoluvlastnictví vylučovala). Domnívám se, že pokud zůstavitel nepominutelného dědice opominul nebo jej chtěl vydědit (avšak vydědění bylo neplatné), ukazuje to na nedobré rodinné poměry již za života zůstavitele. Vznikem spoluvlastnictví se takové rodinné poměry dle mého názoru musely ještě zhoršovat a správa společné věci musela být jejím spoluvlastníkům spíše přítěží. Ustanovení o neplatnosti závěti z těchto důvodů považuji i za nepietní a příliš znevažující zůstavitelovu vůli. Ovšem nalezneme i názory zcela odlišné, které vidí v novém věřitelském postavení nepominutelných dědiců hrozbu. Wawerka např. uvádí, že úprava v OZ 1964 zajišťovala lepší zabezpečení zájmů nepominutelných dědiců a naopak úprava nová je nevhodná, protože se jejich právo bude jen velmi obtížně uplatňovat. Zmíněné zdůvodňuje možným nedostatkem finančních prostředků ostatních dědiců a odkazovníků na výplatu povinného dílu.⁸⁸ Tento argument vidím jako nepřilíš silný, zejména z důvodu podpůrného ustanovení § 1654 odst. 2 NOZ. Toto umožňuje dědicům z posledního pořízení a nepominutelnému dědici ujednat si, že bude místo vyplacení peněžní částky vydána věc odpovídající velikosti povinného dílu.⁸⁹ A i pokud k tomuto ujednání nedojde, má závětní dědic možnost takovou věc zpeněžit a z těchto prostředků se s nepominutelným dědicem

⁸⁶ HORÁK: Tzv. nepominutelný dědic..., s. 383.

⁸⁷ FIALA, Roman In ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník I, II*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 1458-1459.

⁸⁸ WAWERKA, Karel. Jaké dědické právo? *Ad Notam*. 2004, č. 2, s. 39.

⁸⁹ Pokud by se jednalo o věc, která je zapsána ve veřejném seznamu, je zapotřebí zapsat nepominutelného dědice do veřejného seznamu přímo po zůstaviteli. Viz § 1654 odst. 2 NOZ, poslední věta.

vyrovnat. Proto si stojím za tím, že koncepce postavení nepominutelného dědice v NOZ je vyřešena vhodněji než za účinnosti OZ 1964.

Řešení, které dle OZ 1964 zakládalo spoluvlastnická práva mezi závětními dědici a dědici nepominutelnými bylo, jak již bylo zmíněno, problematické. Někteří autoři⁹⁰ však považovali toto řešení za odporující § 479 OZ 1964. Z důvodu nepřiměřeného omezení testovací svobody zůstavitele. Bylo tedy navrhováno, aby již v závěti zůstavitel povolal nepominutelné dědice k peněžní částce, která bude v době smrti zůstavitele odpovídat jeho povinnému dílu. Tak bude zabráněno možné neplatnosti závěti. Toto řešení považuji samozřejmě za mnohem vhodnější, ale zároveň nedomyšlené, respektive neřešící situaci, kdy by zůstavitel takové pořízení v závěti neučinil. Vždyť právě na vyřešení situace, kdy zůstavitel nepominutelné dědice opomíjí či je neplatně vydědí, stojí celá ochrana těchto osob. I z důvodu nejednotného výkladu toho, jakým způsobem by mělo být opominutí nepominutelných dědiců řešeno, vidím obrovskou výhodu v ustanovení NOZ, které postavení nepominutelných dědiců vyjasňuje.

Považuji za důležité na závěr zdůraznit, že NOZ pečlivě odlišuje pojem povinný díl od pojmů pozůstalost, dědictví, odkaz a odúmrť. OZ 1964 označoval tyto pojmy jediným výrazem „dědictví“.⁹¹ Tím se dle mého názoru zlepšila nejen samotná koncepce postavení nepominutelných dědiců, ale došlo také k náležitému pojmovému vymezení jednotlivých institutů.

3.3.1. Judikatura

Změnou v zákonném postavení nepominutelného dědice zůstává aplikovatelná starší judikatura (za účinnosti OZO), vyvozující závěry o postavení nepominutelného dědice jako pozůstalostního věřitele.⁹² Naopak již pro dnešní právní otázky je víceméně nepoužitelná judikatura týkající se neplatnosti závěti z důvodu ochrany nepominutelných dědiců a jejich postavení jako zákonných dědiců. Pro příklad je za účinnosti NOZ nepoužitelný závěr NS vyjádřený v rozhodnutí ze dne 25.5.1979, sp. zn. 4 Cz 7/79⁹³, že: „nároky neopomenutelných dědiců nejsou nároky na peněžitou úhradu jejich podílů vůči dědici ze závěti, nýbrž jsou nárokem na příslušný díl majetku zanechaného zůstavitelem“. Což je samozřejmě z důvodu odlišného chápání logické.

⁹⁰ SCHELLEOVÁ: *Dědictví a dědické...*, s.65.

⁹¹ WAWERKA: *Jaké dědické...*, s. 39.

⁹² Např. rozhodnutí NS ze dne 11. 10. 1929, sp. zn. R II 251/29 nebo rozhodnutí NS ze dne 2.5.1931, sp. zn. Rv II 211/30.

⁹³ Dále také např. stanovisko občanskoprávního kolegia NS ze dne 27.6.1990, sp zn. Cpjf 90/89.

Domnívám se, že i dnes zůstává zachováno, v judikatuře dovozené, „dvojitý“ postavení nepominutelného dědice v případě, že na něj zůstavitel v závěti sice pamatoval, ale hodnota zůstaveného dědického podílu nedosahuje hodnoty jeho povinného dílu. Za účinnosti OZ 1950 dovedl NS rozhodnutím ze dne 22.10.1957, sp. zn. Cz 490/57⁹⁴, že pokud bylo nepominutelnému dědici závěti zanecháno méně, než co činí jeho zákonný povinný podíl, je závětním dědicem ohledně toho, co mu bylo zanecháno závětí, a zákonným dědicem ohledně chybějící části jeho zákonného podílu. Na dnešní právní stav je třeba tento judikát modifikovat tak, že ohledně chybějící části zákonem stanoveného povinného dílu, je nepominutelný dědic věřitelem vůči ostatním dědicům či odkazovníkům.

V určitém směru je nadále aplikovatelné také usnesení MS v Praze ze dne 28. 6. 1996, č.j. 24 Co 160/96-47⁹⁵. Judikát sice řeší zejm. procesní postavení nepominutelného dědice, ale s velmi významným přesahem do práva hmotného. Soud za účinnosti OZ 1964 vyvodil, že uznání závěti za pravou a platnou není neodvolatelným právním úkonem. Dokud nebylo pravomocně rozhodnuto o osobě dědice, může ten, kdo by při neplatnosti závěti přicházel v úvahu jako dědic, změnit své původní stanovisko (uznání závěti) a pravost a platnost závěti zpochybnit. Samozřejmě části týkající se neplatnosti závěti jsou dnes již nepoužitelné, ale z judikátu lze dle mého názoru vyvodit a i nadále použít závěr, že uplatnění či neuplatnění práva na povinný díl není neodvolatelný úkon a nepominutelný dědic může v průběhu řízení o pozůstalosti svoje rozhodnutí změnit.

3.4. Výpočet povinného dílu a započtení na povinný díl

OZ 1964 se pravidlům o výpočtu povinného dílu nevěnoval vůbec, pravidlům o započtení pouze v § 484. Zato NOZ se této problematice věnuje podrobně. V § 1654 a násl. NOZ nalezneme ustanovení o možných splátkách na povinný díl, odkladu jeho splatnosti či možnosti odbytného. Pro výpočet konkrétní hodnoty povinného dílu je nejdůležitější zjistit celkovou hodnotu pozůstalosti. Je tedy třeba sepsat a odhadnout majetek zůstavitele a odečíst od něj případné dluhy a závady. Připočíst k pozůstalosti je následně třeba to, co se započítává na povinný díl podle §1660 a § 1661. Poté je východiskem pro výpočet povinného dílu velikost zákonného dědického podílu, který by potomkovi náležel, při intestátní posloupnosti. V souvislosti s výpočtem došlo k výrazné změně oproti § 767 OZO, kdy dle § 1645 NOZ se

⁹⁴ BÍLEK, Petr, ŠEŠINA, Martin. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001. Zákony s poznámkami*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001. s. 118.

⁹⁵ Judikát převzat z časopisu Ad Notam 5/1996 s. 118-119.

při výpočtu povinných dílů přihlíží i k těm osobám, které se dědictví nebo povinného dílu zřekly, jsou nezpůsobilé dědit nebo byly zůstavitelem vyděděny.⁹⁶ Právo na povinný díl jim v takovém případě nenáleží, ale pro výpočet povinných dílů ostatních je na ně třeba brát zřetel. Pokud bychom připustili opačnou koncepci, bylo by výši povinného dílu s naprostou přesností možné vypočítat až v průběhu dědického řízení. Ale zůstavitel by se např. v době sepsání závěti mohl pouze domýšlet, jak velký povinný díl potomkům má asi náležet.⁹⁷ Tato problematika byla za účinnosti OZ 1964 výslovně vyřešena judikatorně, ale to až od roku 2010 viz kapitola 3.4.1. Do té doby odborná literatura ani soudní judikatura tento problém příliš neřešily.

Konečnou výši povinného dílu ovlivňuje institut započtení na povinný díl (§ 1658 – 1661 NOZ). Je totiž třeba zohlednit plnění, které nepominutelný dědic z pozůstalosti skutečně nabyt, ať již odkazem nebo jiným zůstavitelovým opatřením. Dále také to, co nepominutelný dědic od zůstavitele bezplatně obdržel v posledních třech letech před jeho smrtí (z vůle zůstavitele i déle). Potomku se započte i to, co od zůstavitele bezplatně obdržel dědicův předek. Ze započtení jsou vyloučena darování obvyklá. Dále se započítá i to, co nepominutelný dědic bezplatně obdržel od zůstavitele za svého života k překonání určitých, zákonem stanovených, životních okamžiků (§ 1661); a co zůstavitel použil na úhradu dluhů zletilého potomka. Zákon také výslovně stanovuje, že hodnota toho, co zůstavitel poskytl a podléhá započtení, se odvíjí od doby odevzdání.

U institutu započtení také nalezneme ustanovení o tom, že započtení na povinný díl nebo na dědický podíl nezakládá povinnost něco vydat, ledaže se jedná o případ odvolání daru pro nevděk. V tomto ustanovení vidím jeden z nejzásadnějších problémů dnešní ochrany nepominutelných dědiců. V případech, kdy se zůstavitel již za života zbaví veškerého svého majetku a v době smrti nemá nic, co by mohlo být předmětem dědictví, tedy ani nic, z čeho by se uspokojila práva nepominutelných dědiců, je prakticky vyloučena jakákoli ochrana práv těchto osob. Samozřejmě je otázkou, zda zůstavitel učiní správně, když veškerý svůj majetek převede např. na svoji milenkou z důvodu, aby jeho děti z dědictví nic nenabýly, a poté jejich vztah, tedy i jeho přístup k majetku, skončí. Může se tak stát, že takový člověk poté zůstane během svého života, na stáří, bez prostředků. Takové jednání, které vlastně obchází zákon

⁹⁶ Došlo tak k navrácení římskoprávní zásady „*exheredatus partem facit ad minuendam*“ (podíl vyděděného způsobí zmenšení povinného dílu).

⁹⁷ ŘÍHA, Martin, ŠOLCOVÁ, Pavla. Povinný podíl potomka podle § 479 občanského zákoníku. *Ad Notam*. 2011, č. 2, s. 8.

v jeho ustanoveních o ochraně nepominutelných dědiců, nelze zůstaviteli doporučit. Ale nelze mu jej dle dnešního právního stavu ani zakázat nebo takové jednání po jeho smrti napravit.

Problém také vidím v odkazu na § 2072 (odvolání daru pro nevděk). Respektive samotný odkaz by problémem nebyl, kdyby mu DZ nepřisuzovala jiný význam.

DZ uvádí: „ze započtení nevzniká nikomu povinnost něco vydat jiné osobě, s výjimkou možnosti odvolání daru pro zkrácení povinného dílu v případě, že pozůstalost pro vyrovnání povinného dílu nebude stačit“.⁹⁸ Nedovedu si zde vysvětlit, jaký byl skutečný úmysl zákonodárce, ale DZ dle mého názoru naprosto nekoresponduje s odkazovaným ustanovením. Komentář obsažený v DZ by byl ideální ochranou pro takto ohrožená práva nepominutelných dědiců, ale zákon toto dle mého názoru neumožňuje.

Ani OZ 1964 neřešil situaci, kdy zůstavitel převádí majetek ještě za života s cílem vyloučit takto práva nepominutelných dědiců. Naopak OZO (§ 951 a § 952) i VN 1937 (§ 796 a § 797) tuto problematiku upravovali, a to zakotvením institutu odvolání daru pro zkrácení povinného dílu. V návrhu NOZ z roku 2005 ještě tato ustanovení také nalezneme.⁹⁹ Do konečné podoby NOZ však tato ustanovení převzata nebyla. Dr. Horák navrhuje tři způsoby, jak tento nedostatek v NOZ vyřešit, aniž by byl znovu zaveden institut odvolání daru pro zkrácení povinného dílu. A to pomocí ustanovení o neplatnosti právního jednání, o relativní neúčinnosti nebo prostřednictvím analogie dle § 10 odst. 2 NOZ.¹⁰⁰ Nejsem si však jistá, zda soudní praxe bude k těmto výkladům přistupovat. Navrhovala bych proto výslovné zakotvení institutu odvolání daru pro zkrácení povinného dílu do NOZ, aby došlo k plnohodnotnému naplnění ochrany nepominutelných dědiců.

3.4.1. Judikatura

Jak bylo zmíněno, OZ 1964 pravidla pro výpočet povinných dílů, respektive velikostí dědických podílů, které nepominutelným dědicům náležely, neupravoval. Tento nedostatek napravila judikatura. Významným a nadále aplikovatelným rozhodnutím je rozhodnutí NS ze dne 25.10.2010, sp. zn. 21 Cdo 3977/2010. Zde NS stanovil, že se při určení výše dědického podílu nepominutelného dědice vychází z počtu dědiců, kteří tvořili v době smrti zůstavitele první dědickou skupinu a kterým by dědictví připadlo, kdyby zůstavitel nepořídil závěť. NS ovšem doplnil velmi významný závěr, že se při výpočtu přihlíží i k osobám, které dědictví

⁹⁸ *Důvodová zpráva k NOZ (konsolidovaná verze)*. [online]. Obcanskyzakonik.justice.cz, 3. 2. 2012. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>.

⁹⁹ Viz § 1735 a § 1736: *Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku verze 17. 5. 2005* [online]. Obcanskyzakonik.justice.cz, Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/OZ_verze_2005.pdf>

¹⁰⁰ HORÁK: Tzv. nepominutelný dědic ..., s. 381-387.

odmítly¹⁰¹, které jsou dědictvy nezpůsobilé, byly platné vyděděny nebo postupuje-li soud v řízení o dědictví bez zřetele na tyto dědice. I když § 1645 výslovně nehovoří o odmítnutí dědictví, domnívám se, že i v tomto případě se k osobě v souvislosti s určením výše povinného dílu přihlížet bude. V tomto rozhodnutí se NS také zabýval tím, zda se v případě započtení na dědický podíl některého dědice, zvyšuje dědický podíl (dnes povinný díl) dědice nepominutelného. NS vyvodil, že nikoliv. I dnes je třeba zachovat pravidlo, že započtením na dědický podíl nelze zvyšovat povinný díl nepominutelného dědice. Zmiňovaný judikát je tak zcela aplikovatelný.

Nadále zůstává aplikovatelný také závěr dovozovaný judikaturou, že při výpočtu povinného dílu nepominutelného dědice je třeba vycházet z veškerého majetku zůstavitele, nikoli jen z hodnoty majetku, o kterém zůstavitel pořídil v závěti.¹⁰²

U započtení na povinný díl dává judikatura odpovědi na ne zcela určité pojmy obsažené v zákoně, např. co se rozumí bezúplatným obdržením nebo obvyklým darováním. V minulosti judikatura řešila také, ke kterému okamžiku se má hodnota daru posuzovat.¹⁰³ Shodně se závěry judikatury je již dnes tato problematika vyřešena výslovně zákonem (§ 1659 NOZ). Nadále aplikovatelný je také demonstrativní výčet obvyklých darování, který podal NS v rozhodnutí ze dne 26.7.2003, sp. zn. 30 Cdo 889/2002, kde mezi ně zařadil např. „*obvyklé dary k narozeninám, jmeninám, vánocům, výročím, ukončení studia, svatbě, narození dítěte apod.*“. S tím, že obvyklost darování má být posuzována podle přiměřenosti k majetkovým poměrům dárce. Nadále lze také užívat závěry v rozhodnutí NS ze dne 28.2.1969, sp. zn. 4 Cz 121/68, že je možné přihlídnout při započtení pouze k těm hodnotám, které byly poskytnuté přímo dědici, nikoli však k těm hodnotám, které byly poskytnuty jeho rodinným příslušníkům.

3.5. Vydědění

Institut nepominutelného dědice se v dnešní podobě, kdy přiznává nepominutelná práva pouze potomkům, může jevit jako poměrně nespravedlivý. Staví totiž do výhodnější pozice potomky zůstavitele, které on např. ani nemusel znát nebo vídat oproti manželovi zůstavitele, se kterým strávil většinu života. Avšak i na takové případy zákon pamatuje skrze institut

¹⁰¹ V souvislosti s osobami, které dědictví odmítly byl tento závěr dovozován již v rozhodnutí NS ze dne 6.9.1954, sp. zn. Cz 128/54.

¹⁰² Rozhodnutí NS ze dne 30.6.1988, sp. zn. 4 Cz 43/88.

¹⁰³ Např. rozhodnutí NS ze dne 31.10.1991, sp. zn. 4 Cz 55/91 nebo rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 22.5.1995, sp. zn. 18 Co 411/94.

vydědění. Ne každý nepominutelný dědic si totiž „zaslouží“ tuto ochranu. Myslím si, že i když osoby neznalé práva nedovedou zcela popsat institut nepominutelného dědice a neznají všechny souvislosti, institut vydědění je tak populární, že pokud se skutečně naskytne rodinné problémy, je zůstavitel vždy ve vlastním zájmu ochoten zjistit si o vydědění podrobnosti.

Již v úvodu bylo uvedeno, že institut vydědění se vztahuje pouze na nepominutelné dědice. Ty lze pomocí vydědění v jejich právu na povinný díl omezit nebo je z něj zcela vyloučit. OZ 1964 v § 469a výslovně neuváděl, zda je možné vydědit pouze částečně.¹⁰⁴ NOZ tyto pochybnosti výslovným zakotvením odstraňuje. O povinnosti vyslovit důvod vydědění bude pojednáno v kapitole 3.6.

Prohlášení o vydědění bude mít nejčastěji listinnou formu, ledaže půjde o vydědění mlčky a po právu (§ 1651 odst. 2).¹⁰⁵ Dle § 1649 odst. 1 NOZ lze takové prohlášení učinit, změnit nebo zrušit stejným způsobem, jakým se pořizuje nebo ruší závěť. Jak vyplývá také z DZ, NOZ zde následuje pravidlo obsažené v § 469a odst. 3 věta před středníkem OZ 1964.¹⁰⁶ Vydědit své nepominutelné dědice může pouze zůstavitel sám, nemůže toto právo na nikoho převést. To lze dovést také z odkazu v § 1649 odst. 1 NOZ na ustanovení o závěti. Domnívám se tedy, že i v případě vydědění bude aplikovatelný § 1496 NOZ, tedy že zůstavitel nemůže prohlášení o vydědění svých potomků svěřit jinému, ani toto činit společně s jinou osobou.

3.5.1. Zákonné důvody vydědění

Zůstavitel může nepominutelného dědice platně vydědit, jen ze zákonem taxativně vymezených důvodů dle § 1646 a § 1647 NOZ, které se oproti OZ 1964 rozšířily. Důvody jsou v NOZ stejně jako v OZ 1964 formulovány velmi obecně.¹⁰⁷ Na zůstavitele je tak kladeno poměrně velké břemeno důvod vydědění náležitě popsat a konkretizovat, aby po jeho smrti nebylo pochyb o tom, že tento důvod skutečně existuje.

Prvním důvodem je neposkytnutí potřebné pomoci v nouzi. Dle OZ 1964 formulovaný jako neposkytnutí potřebné pomoci v nemoci, ve stáří nebo jiných závažných případech pro rozpor s dobrými mravy. NOZ tak nahradil obecný pojem „jiné závazné případy“ jiným obecným pojmem „nouze“. Dle DZ zde došlo k zestručnění formulace právního důvodu, aniž

¹⁰⁴ Teorie i praxe za účinnosti Oz 1964 však toto dovozovaly. Částečné vydědění bylo obhajováno jako přínosné a respektující skutečnou vůli zůstavitele. BEDNÁŘ: *Testamentární dědická...*, s. 102.

¹⁰⁵ FIALA: *Občanský zákoník IV...*, s. 426.

¹⁰⁶ *Důvodová zpráva k NOZ (konsolidovaná verze)*. [online]. obcanskyzakonik.justice.cz, 3. 2. 2012. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

¹⁰⁷ Pojmy potřebná pomoc, nouze zůstavitele, opravdový zájem, apod.

by se však cokoliv změnilo na jejím obsahu.¹⁰⁸ Pod spojením nouze nelze bezesporu i nadále rozumět jen nouzi finanční, ale také zdravotní problémy či psychické strádání zůstavitele.

Druhým důvodem je dle NOZ neprojevení opravdového zájmu o zůstavitele, jaký by nepominutelný dědic projevovat měl. Oproti OZ 1964 došlo k upuštění od spojení „trvale neprojevuje opravdový zájem“. I když zde již není trvalost výslovně zakotvena, domnívám se, že pouhé nahodilé či jednorázové neprojevení opravdového zájmu nebude k naplnění důvodu postačovat.

Důvod, který je v NOZ oproti OZ 1964 přeformulován se týká odsouzení potomka pro trestný čin. Nově nebude třeba naplnit podmínku úmyslného tr. činu, ani hranici nejméně jednoho roku trestu odnětí svobody. K tomu DZ uvádí, že taková formulace byla vypuštěna, protože neúměrně rozšiřovala možnost vydědění i na případy činů, které pro rodinné vazby neměly význam a sváděly tak zůstavitele k zneužití situace z tohoto důvodu vydědit.¹⁰⁹ Musí se tak nově jednat o trestný čin spáchaný za okolností svědčících o zvrhlé povaze potomka. NOZ obecný pojem „zvrhlá povaha“ blíže nespecifikuje. Uvádí se však, že by významným vodítkem při posuzování, zda byl tento důvod naplněn, mohlo být, zda pachatel spáchal trestný čin za přitěžujících okolností (viz § 42 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník).¹¹⁰ Je také třeba vždy objektivně posoudit, zda se jedná o zvrhlou povahu pachatele, a to zejména z hlediska obecné morálky, ale také do jaké míry se konkrétní trestný čin objektivně dotýká zůstavitelovy cti.¹¹¹ Došlo tak dle mého názoru k významnému zúžení možnosti zůstavitele z tohoto důvodu potomka vydědit.

Důvodem, který v NOZ oproti OZ 1964 zůstal beze změny je, že potomek vedl trvale nezřízený život. Opět se jedná o značně vágní formulaci. Pojem nezřízený život je stejně jako pojem „zvrhlá povaha“ třeba dle mého názoru vykládat objektivně. Je třeba zachovat zásadu rovnosti před zákonem a vykládat pojem stejně pro každého.¹¹² Jak pojem vykládá judikatura, bude zmíněno níže. Z tohoto důvodu nelze vydědit v případech ojedinělých a nahodilých. Je také otázkou, zda v případě, že i zůstavitel vede „trvale nezřízený život“ (např. společně se svým synem propadl hazardu), je oprávněn z tohoto důvodu svého potomka vydědit. Dle mého názoru by se i ke způsobu života zůstavitele přihlížet mělo.

¹⁰⁸ *Důvodová zpráva k NOZ (konsolidovaná verze)*. [online]. Obcanskyzakonik.justice.cz, 3. 2. 2012. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ SVOBODA, Jiří In FIALA: *Občanský zákoník IV...*, s. 419-420.

¹¹¹ *Důvodová zpráva k NOZ (konsolidovaná verze)*. [online]. Obcanskyzakonik.justice.cz, 3. 2. 2012. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

¹¹² ŠUBRTOVÁ, Jitka. *Důvody vydědění. Ad Notam*. 1999, č. 5, s. 98.

Poslední dva důvody, které NOZ zakotvuje, OZ 1964 neznal. Navrací se tak do našeho práva z období účinnosti OZO. Jedná se o vydědění potomka dědicky nezpůsobilého a vydědění z důvodu marnotratnosti nebo zadluženosti potomka. U druhého zmíněného musí existovat obava, že se pro potomky vyděděného z důvodu jeho marnotratnosti nezachová povinný díl. Proto zde zákon požaduje, aby zůstavitel povinný díl zůstavil dětem tohoto marnotratníka, případně jejich potomkům. Domnívám se, že pokud nemůže být tato povinnost zůstavitele splněna (žádné děti ani vnoučata nemá), nelze zmíněný důvod vydědění platně použít.

Jak jsem již dříve uvedla VN 1937 navrhoval důvod vydědění spočívající v dědické nezpůsobilosti pro zjevnost vypustit. NOZ však následuje OZO a důvod zakotvuje. Důsledek zakotvení je jasný. Předně se jedná o výslovný projev vůle zůstavitele, nikoli „spoléhání“ na zákonný předpoklad nezpůsobilosti. A vyřeší se tím případné spory, zda dědickou nezpůsobilost zůstavitel potomku prominul či nikoliv. Jedná se tedy také o jakousi záruku toho, že takový potomek skutečně dědit nebude.

3.5.2. Postavení potomka nedědícího potomka zůstavitele

Významnou otázkou je, jaké postavení má potomek vyděděného potomka zůstavitele. Dle § 469a odst. 2 OZ 1964 se důsledky vydědění vztahovaly i na potomky vyděděného potomka, pokud to zůstavitel v listině o vydědění výslovně stanovil. Toto ustanovení považuje ÚS za protiústavní (více v kap. 3.5.3.). V NOZ (§ 1646 odst. 3) došlo dle mého názoru v jistém směru ještě ke zhoršení této situace. Nově totiž potomci vyděděného potomka a priori nedědí. Toto může změnit pouze zůstavitel výslovným projevem vůle. Dle předchozí úpravy však spočíval výslovný projev vůle zůstavitele právě v tom, takový důsledek stanovit (nikoli jej vyloučit). Pokud však zůstavitel o tomto mlčel, důsledky vydědění se na potomky vyděděného potomka nevztahovaly.

V jiném směru se však formulace zlepšila. Dle OZ 1964 se „důsledky vydědění vztahovaly také na potomky vyděděného“. Pokud by byla použita tato formulace dnes, kdy je postavení nepominutelného dědice věřitelské, byly by tyto osoby vyloučeny i z práva na povinný díl. Protože důsledkem vydědění je vyloučení (zkrácení) práva na povinný díl. Formulace § 1646 odst. 3 věta první NOZ¹¹³ se však změnila. Nově je stanoveno, že pokud vyděděný potomek přežije zůstavitele, nedědí ani potomci vyděděného potomka. Dostávám se

¹¹³ § 1646 odst. 3 věta druhá NOZ není problematický. Stanovuje se zde, že pokud se vyděděný potomek smrti zůstavitele nedožije, jeho potomci dědí, pokud nejsou sami vyloučeni z dědického práva.

k otázce, zda tyto osoby nemají alespoň právo na výplatu povinného dílu.¹¹⁴ Pro objasnění mých závěrů se musím vrátit k úvodním ustanovením dědického práva. Nalezneme zde, že dědické právo je právo na pozůstalost a dědicem je ten, komu dědické právo náleží. Pokud se tedy zaměříme na tyto základní definice, musíme dospět k závěru, že potomci vyděděného potomka nemají právo na pozůstalost, nenáleží jim tedy dědický podíl. Argumentem opaku však lze dle mého názoru dospět k tomu, že právo na povinný díl jim náleží. Pokud by zákon chtěl tyto osoby vyloučit i z práva na povinný díl, měl by tak určit výslovně. Smyslem institutu vydědění je samozřejmě vyloučit nepominutelné dědice z jejich práva na povinný díl. Tak se však děje ve vztahu k bližším potomkům zůstavitele. Další generace by tímto neměla být zcela vyloučena z práva na určitou část majetku zůstavitele, respektive na právo na vyplacení povinného dílu.

K obdobným závěrům dospívá také dr. Horák. Ten však uvádí ještě další významný argument, se kterým se ztotožňuji. Uvádí, že: „*u dědické nezpůsobilosti dle § 1483 NOZ nastupuje potomek toho, kdo je z dědického práva vyloučen na jeho místo, i když vyloučený přežije zůstavitele. Když tedy potomci dědicky nezpůsobilého potomka mají nárok na dědický podíl, respektive alespoň na povinný díl, tím spíše by ho měli mít v případě vydědění, které představuje vůči zůstaviteli méně závažné provinění.*“¹¹⁵

3.5.3. Judikatura

Judikatura staví do výhodnějšího postavení žijící vyděděné potomky, protože zůstavitel po své smrti již nemůže důvody vydědění obhájit. Institut vydědění tak může být jako projev vůle zůstavitele judikatrorní praxi značně oslabován.¹¹⁶ Je to totiž judikatura a právní teorie, které konkretizují pojmy zákonem obecně vyjádřené.

Nadále bude dle mého názoru aplikovatelný závěr KS v Brně, který vyjádřil v rozhodnutí ze dne 13.11.1988, sp. zn. 18 Co 310/98, o tom, že vydědit je možné i nezletilého potomka. § 1646 NOZ totiž nehovoří pouze o vydědění zletilého nepominutelného dědice. Dle rozhodnutí je však třeba přihlížet k tomu, zda s ohledem na věk vyděděného, jeho rozumové schopnosti a volní vlastnosti od něho bylo možno chování vylučující vydědění požadovat. S tímto závěrem se ztotožňuji. Je samozřejmé, že pokud je dítěti např. 5 let, nemůže mu být k tíži to, že neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nouzi.

¹¹⁴ Dle § 780 OZO i § 590 VN 1937 jim právo na povinný díl výslovně náleželo.

¹¹⁵ HORÁK, Ondřej. Postavení potomků vyděděného potomka. *Ad Notam*. 2016, č. 4, s. 5.

¹¹⁶ MEDUNOVÁ: Dědic, který..., s. 172.

K důvodu vydědění spočívající v neposkytnutí potřebné pomoci v nouzi se za účinnosti OZ 1964 vyjádřil NS v rozhodnutí ze dne 16.7.2008, sp. zn. 21 Cdo 3772/2007. Z rozhodnutí: „*Pro platnost vydědění z tohoto důvodu je nezbytné, aby se zůstavitel ocitl v situaci, kdy pro zdravotní či jiné potíže nastalé v důsledku onemocnění či věku, případně pro potíže způsobené jinými okolnostmi (např. přírodní katastrofou, požárem, povodní) potřebuje pomoc; kdy není schopen sám si, bez cizí pomoci, obstarat své základní životní potřeby (zdravotní, hygienické aj.). Současně musí jít o situaci, kdy o uvedené potřeby zůstavitele není postaráno jinak; kdy potomek má reálnou možnost zůstaviteli potřebnou pomoc poskytnout a kdy zůstavitel potomkem nabídnutou pomoc neodmítne.*“ Tyto závěry jsou aplikovatelné i za účinnosti NOZ.

Neprojevování opravdového zájmu nespočívá dle judikatury pouze v ignorování zůstavitele a neudržování styku s ním, ale také v chování, kterým potomek sice o zůstavitele zájem projevuje, ovšem způsobem neodpovídajícím řádnému chování potomka k rodiči.¹¹⁷ Pro naplnění pojmu „opravdový zájem“ nepostačí také pouze závadné chování potomka. Ten totiž musí mít reálnou možnost opravdový zájem o zůstavitele projevovat. Pokud mu to zůstavitel odpírá, nemůže ho z takového důvodu vydědit.¹¹⁸ Tato judikatura bude také nadále aplikovatelná. Zajímavý je také závěr NS publikovaný v rozhodnutí ze dne 24.9.2009, sp. zn. 21 Cdo 1912/2008, že se za neprojevování opravdového zájmu považuje i případ, kdy potomek podal návrh na zahájení řízení o zbavení způsobilosti zůstavitele k právním úkonům, ale podal ho nikoliv v úmyslu chránit zůstavitelovy zájmy. I když NOZ již nezná institut zbavení svéprávnosti, bude dle mého názoru tento judikát také aplikovatelný. Budou se však muset posuzovat úmysl potomka a intenzita zásahu do svéprávnosti zůstavitele.

Jelikož důvod vydědění spočívající ve vedení trvale nezřízeného života zůstal v NOZ nezměněn, bude nadále aplikovatelná judikatura konkretizující tento obecný pojem. Např. rozhodnutí NS ze dne 24.11.2011, sp. zn. 21 Cdo 190/2010, kde soud judikoval, že za nezřízený život lze označit takový život, který evidentně vybočuje z rámce obecné představy o chování v souladu s dobrými mravy. O trvalost půjde, pokud chování bude vykazovat známky kontinuálnosti a dlouhodobosti, a nebude možné očekávat návrat k běžnému způsobu života. V jiném rozhodnutí¹¹⁹ potom bylo konkretizováno, co lze za vedení nezřízeného života považovat. Jedná se zejména o závislost na alkoholu, drogách nebo hazardních hrách, zanedbání povinné výživy, zadlužování bez zjevné možnosti dluhy splácet apod.

¹¹⁷ Rozhodnutí NS ze dne 15. 5. 2007, sp. zn. 21 Cdo 688/2006.

¹¹⁸ Rozhodnutí NS ze dne 20.1.2004, sp. zn. 30 Cdo 2214/2002.

¹¹⁹ Rozhodnutí NS ze dne 26.9.2013, sp. zn. 21 Cdo 3005/2012.

Pro naplnění důvodu spočívajícího v marnotratném nebo zadluženém potomkovi dovedl prvorepublikový NS, že postačuje, pokud se nepominutelný dědic již po určitou dobu choval tak, že nelze pochybovat o jeho marnotratné povaze. Není tedy podstatné, zda již veškerý svůj majetek promrhal.¹²⁰

Ohledně problematiky právního postavení potomků vyděděného potomka judikoval NS za účinnosti OZ 1964 v rozhodnutí ze dne 18. 1. 2006, sp. zn. 30 Cdo 1798/2005, že zákon umožňuje zůstaviteli, aby spolu s vyloučením nejbližšího potomka z dědictví též výslovně vyjádřil vůli, že důsledky vydědění se vztahují i na potomky vyděděného, kteří by jinak nastoupili na jeho místo. Není rozhodné, zda by proti nim samým bylo možné uplatnit některý z důvodů vydědění.¹²¹ Jak jsem zmínila v kapitole 3.5.2, prohlásil ÚS toto ustanovení zákona (§ 469a odst. 2 OZ 1964) za protiústavní. Učinil tak v Nálezu ze dne 7.11.2012, sp. zn. I. ÚS 295/10 a vyjádřil, že: *„jde o ustanovení rozporné s čl. 11 odst. 1 Listiny a ústavní hodnotou autonomie a integrity rodiny a její ochrany. V konstrukci § 469a odst. 2 OZ 1964 spatřoval výraznou a bezdůvodnou nerovnost mezi potenciálními dědici, pro jejichž vydědění zákon vyžaduje existenci důvodů stanovených zákonem a potenciálními dědici, na něž je možno vztáhnout důsledky vydědění, ačkoliv proti nim samým tyto zákonem stanovené důvody nesvědčí.* Pokud pohlédneme na úpravu v NOZ nerespektoval jeho tvůrce závěry ÚS a i přesto, že se dle výše uvedeného výkladu jejich postavení zlepšilo v tom, když se domnívám, že mají alespoň právo na povinný díl, zůstává dle mého názoru i úprava v NOZ protiústavní.

3.6. Ochrana nepominutelného dědice

Nepominutelný dědic je primárně chráněn již v ustanovení § 1492 NOZ, kde je stanoveno, že pořízením pro případ smrti nelze zkrátit povinný díl nepominutelného dědice, který se práva na povinný díl nezřekl a nedošlo ani jeho vydědění. Nově zakotveným důsledkem, při porušení tohoto ustanovení, je již komentované právo na povinný díl, nikoli však na dědický podíl či námitky neplatnosti závěti.

Ochranu poskytuje zákon nejen nepominutelnému dědici, který byl neplatně vyděděn nebo v závěti zcela opominut, ale také tomu, na kterého sice zůstavitel v závěti pamatoval, ale hodnota dědického podílu nedosahuje hodnoty jeho povinného dílu. Nepominutelný dědic, který byl vyděděn neplatně má dle § 1650 NOZ právo na povinný díl. Je třeba si však uvědomit, že o právu na povinný díl lze hovořit pouze v případě, že zůstavitel zanechal

¹²⁰ Rozhodnutí NS Gl. U. 12.990 citováno dle ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář...*, s. 443.

¹²¹ Shodně také v rozhodnutí NS ze dne 20.1.2004, sp. zn. 30 Cdo 2214/2002.

pořízení pro případ smrti, které takové právo vylučuje či omezuje. Zanechá-li zůstavitel pouze listinu o vydědění a je-li vydědění neplatné, stává se nepominutelný dědic dědicem ze zákona (nikoli pozůstalostním věřitelem) a má právo na svůj zákonný dědický podíl. Z čehož dovozují, že aplikace § 1650 NOZ je na místě pouze v případě, že zůstavitel zanechal pořízení pro případ smrti a zároveň i prohlášení o vydědění.

Pokud zůstavitel potomka schválně v posledním pořízení opominul a tento potomek se dopustil něčeho, co naplňuje zákonný důvod vydědění, hledí se na opominutí jako na vydědění učiněné mlčky a po právu dle § 1651 odst. 2 NOZ. V tomto případě nemuselo být zůstaviteli ani známo, že nějaký takový důvod k vydědění existuje. Tento důvod se tedy uplatní nezávisle na zůstavitelově vůli.¹²² Oproti tomu § 1648 NOZ a priori vyžaduje, aby byl důvod vydědění uveden, a není-li uveden, má nepominutelný dědic právo na povinný díl. Pozbude ho až tehdy, prokáže-li se zákonný důvod a nastávají tak účinky vydědění. Tímto se nová úprava zásadně liší od § 469a odst. 3 OZ 1964, který vyžadoval výslovné uvedení důvodu vydědění v listině o vydědění, což mohlo být zejména u důvodu v § 469a odst. 1 písm. c) odsouzení pro úmyslný trestný čin, problematické, protože o takovém odsouzení nemusel zůstavitel vůbec vědět, ale věděl-li by o něm, potomka by vydědil. Důvod vydědění byl podstatnou obsahovou náležitostí listiny o vydědění a v případě, že nebyl uveden, jednalo se o neplatný právní úkon.¹²³

Možnost prokázat zákonný důvod vydědění má ten, kdo má dědit na místo vyděděného, a to prostřednictvím podání žaloby dle § 1673 odst. 2 věta druhá NOZ. Pokud důvod vydědění zůstavitel uvedl, ale nepominutelný dědic tvrdí, že žádný takový důvod vydědění neexistuje, a že tedy není vyděděn po právu má možnost dle § 1673 odst. 2 věty první NOZ podat k vyřešení věci žalobu (je odkázán na pořad práva). Teorie se však zcela neshoduje na tom, zda § 1673 odst. 2 věta první NOZ lze použít i v případě, že se žalobce domáhá zaplacení povinného dílu (žaloba je tedy podána potomkem jako pozůstalostním věřitelem). Kritici tohoto přístupu uvádí, že § 1673 odst. 2 věta první NOZ lze použít pouze v případě, že se potomek domáhá svého dědického práva (dědického podílu) a je tedy neaplikovatelný v případě, že se domáhá vyplacení povinného dílu.¹²⁴ Jednoznačné vyřešení této otázky přinese judikatura. Osobně se však shodují s dr. Plášilem, že v případě, že nepominutelný dědic žádá výplatu povinného dílu, měl by tak učinit skrze žalobu v občanském soudním

¹²² ŠVESTKA: *Občanský zákoník. Komentář...*, 2014. s. 378.

¹²³ SCHELLEOVÁ: *Dědictví a dědické...*, s. 107.

¹²⁴ PLÁŠIL, Filip. Zamyšlení nad odkázáním nepominutelného dědice na pořad práva. *Ad Notam*. 2016, č. 3, s. 14.

řízení sporném, tedy až po vydání konečného usnesení v řízení o pozůstalosti.¹²⁵ Postup dle § 1673 odst. 2 věta první NOZ se totiž uplatňuje v průběhu řízení o pozůstalosti (ještě před vydáním usnesení o dědictví). A dle mého názoru se použije např. v případě, který jsem uváděla v této kapitole výše, tedy v případě, že byl potomek neplatně vyděděn, ale zůstavitel nezanechal žádné pořízení pro případ smrti a nastává tak pro něj možná zákonná dědická posloupnost.

Garance povinného dílu pro nepominutelného dědice je však stále pouze jeho právem, nikoli povinností. Z toho vyplývá, že je jen na něm, zda toto právo uplatní či nikoli. Právo volby však ve výjimečných případech nemá a právo na povinný díl uplatnit musí. Jedná se např. o situaci, že byl na jeho majetek prohlášen konkurs nebo bylo schváleno oddlužení.¹²⁶ Závěr, že povinný díl, respektive dědický podíl je pouze právem, nikoli jeho povinností, byl dovozován i za účinnosti OZ 1964. Tehdy se argumenty opíraly o závěr, že neplatnost závěti z důvodu nerespektování ochrany nepominutelných dědiců nevychází přímo ze zákona, není to tedy neplatnost absolutní.¹²⁷

3.6.1. Judikatura

Závěr NS publikovaný v rozhodnutí ze dne 11.10.1929, sp. zn. R II 251/29, že je pouze na nepominutelném dědici, zda se bude povinného dílu domáhat, je aplikovatelný i dnes. Stejně tak závěr NS vyjádřený v rozhodnutí ze dne 6.5.1919, sp. zn. Rv I 221/19, že i když zůstavitel vydědil své dítě, aniž k tomu měl zákonný důvod, může toto požadovat pouze povinný díl. Jak jsem však výše rozebrala, nebude se muset spokojit pouze s povinným dílem, pokud zůstavitel sice neplatně vydědil, ale již o svém majetku pro případ smrti nepořídil. Posledně zmínovaný závěr NS je tedy třeba vykládat s ohledem na tuto skutečnost.

K ustanovení § 783 OZO (dnes § 1653 NOZ), ze kterého vyplývá povinnost dědiců a odkazovníků přispět poměrně k vyrovnání povinného dílu nepominutelného dědice, judikoval NS v Gl. U. 13.346¹²⁸, „*že potomci, mezi které zůstavitel za svého života rozdělil své jmění, jsou povinni zpravit opominutému dítěti povinný díl*“. Tento závěr dle mého názoru za současné právní situace nelze použít. Jak jsem již v práci zmínila, NOZ nezná institut odvolání daru pro zkrácení povinného dílu a dle mého názoru z žádného ustanovení NOZ nevyplývá ani povinnost těch, na které zůstavitel za svého života převedl veškerý svůj

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ KOHOUTEK: *Nepominutelný dědic jako...*, s. 3.

¹²⁷ MIKEŠ: *Dědictví a právo...*, s. 78.

¹²⁸ Citováno dle ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář...*, s. 459.

majetek, vypořádat se po smrti zůstavitele s nepominutelnými dědici, na které žádný majetek nezbyl.

3.7. Další instituty související s postavením nepominutelného dědice

3.7.1. Právo na zaopatření

Právo na nutnou výživu osoby, která by jinak byla nepominutelným dědicem, ale nemá z důvodu zřeknutí se dědického práva i povinného dílu, dědické nezpůsobilosti, odmítnutí dědictví, vzdání se dědictví či platného vydědění právo na povinný díl, se jako staronový institut navrátilo do NOZ (§ 1665). Zákon dále vyžaduje kumulativní splnění podmínek, že se této osobě nutné výživy nedostává, že není schopna sama se živit, a že namísto ní nedědí její potomek nebo není povolán k povinnému dílu. OZ 1964 tento institut neupravoval. Inspirací pro NOZ byl OZO a zejména VN 1937, ze kterého byla převzata konstrukce, že se prostřednictvím práva na nutnou výživu nemůže oprávněné osobě dostat více, než kolik by činil její povinný díl. Tímto se vylučuje, aby vyděděný, který nemá právo na povinný díl, získal prostřednictvím tohoto institutu více než by jeho povinný díl činil, a tím byl popřen institut vydědění. Nutná výživa je tedy omezena výší hodnoty, nikoli však časem, po který má být poskytována. Poskytována bude pravděpodobně nejčastěji v penězích ve formě splátek.¹²⁹ Souhlasím také s tím, že právo na nutnou výživu by nemělo vzniknout, pokud je osoba dědicky nezpůsobilá z důvodu, že se vůči zůstaviteli dopustila činu povahy úmyslného trestného činu. Poskytnutí nutné výživy takovému potomku by bylo v rozporu s § 6 odst. 2 NOZ, že nikdo nesmí těžit ze svého protiprávního činu.¹³⁰

Na závěr podotýkám, že právo na nutnou výživu nelze uplatnit v řízení o pozůstalosti, nýbrž jen žalobami u obecných soudů (nebylo-li poskytnuto dobrovolně). Toto bude vést k velmi malé využitelnosti institutu z důvodu časové náročnosti soudního řízení. Efekt bezprostředního zaopatření osoby po smrti zůstavitele tak bude minimální. Navrhovaným řešením, které má zmírnit tuto praktickou neaplikovatelnost institutu, je podání návrhu na vydání předběžného opatření.¹³¹ Jen praxe a čas ukáže, jak často bude tento institut vyžíván.

¹²⁹ ŠVESTKA: *Občanský zákoník. Komentář...*, 2014. s. 409-410.

¹³⁰ SVOBODA, KLIČKA: *Dědické právo...*, s. 26-27.

¹³¹ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Právo na zaopatření [online]. epravo.cz, [cit. 29. dubna 2017]. Dostupné na <https://www.epravo.cz/top/aktualne/pravo-na-zaopatreni-97678.html?mail>.

Dle mého názoru však velmi ojediněle, a to nejen z důvodu nutnosti soudního uplatnění, ale také nutnosti splnit množství kumulativních zákonných podmínek.

3.7.2. Zřeknutí se dědického práva, odmítnutí dědictví a vzdání se dědictví

Zřeknutí se dědického práva OZ 1964 neupravoval. Tento institut umožňuje osobě, která by měla být dědicem, se svého dědického práva předem zřící smlouvou se zůstavitelem (tedy ještě za zůstavitelova života). NOZ v § 1484 odst. 1 stanovuje, že kdo se zřekne dědického práva, zřiká se tím i práva na povinný díl; kdo se však zřekne jen práva na povinný díl, nezřiká se tím práva z dědické poslušnosti. Podstatou zřeknutí se dědického práva je dle DZ předejít případným konfliktům mezi dědici po smrti zůstavitele, a to zejména sporů o započtení na povinný díl nebo dědický podíl.

Odmítnutí dědictví znal i OZ 1964. Nově je však v NOZ konstruováno právo nepominutelného dědice odmítnout dědictví s výhradou povinného dílu (§ 1485 NOZ). Toto právo je výjimkou z jinak striktního zákazu odmítat dědictví pod podmínkou, s výhradou nebo jen zčásti, jehož následkem je neplatnost odmítnutí, jak stanovuje § 1489 odst. 1 NOZ. Potomek má tedy právo výslovně vyjádřit, že dědictví odmítá, ale povinný díl požaduje. Pokud takto neučiní a dědictví odmítne bez dalšího, vyplývá z § 1485 odst. 1 NOZ nemožnost požadovat ani povinný díl. Oproti ustanovení o zřeknutí se dědického práva zde z NOZ výslovně nevyplývá právo nepominutelného dědice odmítnout pouze právo na povinný díl. Považuji však za logické toto nepominutelnému dědici umožnit. Pokud zůstavitel v závěti nepominutelného dědice zkrátí na části jeho povinného dílu, ale přece jen mu nějaký dědický podíl zůstaví, může dle mého názoru dědic výslovně odmítnout doplacení povinného dílu. Na druhou stranu se asi jedná o nepodstatný problém, protože právo na povinný díl nebude muset odmítat, když jej vůbec neuplatní.

Zajímavou otázkou, která se v této souvislosti nabízí, je, kdo bude povolán k dědění dědického podílu nepominutelného dědice v případě, že ten dědictví odmítne s výhradou povinného dílu, respektive zda na jeho místo nastupují jeho potomci dle § 1635 odst. 2 NOZ. Komentářová literatura se shoduje na tom, že v případě odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu nedochází k uvolnění dědického podílu nepominutelného dědice a potomci tedy na jeho místo nenastupují. Logický argument vidím v tom, že pokud nepominutelný dědic měl na výběr mezi dědickým podílem a povinným dílem a zvolil povinný díl, pak by jeho potomci k dědění nastoupit neměly, protože nepominutelný dědic tímto rozhodnutím přijal povinný díl pro sebe i své potomky. S tímto výkladem sice úplně nekoresponduje ustanovení § 1635 odst. 2 NOZ, avšak výklad opačný považuji za odporující § 2 odst. 3 NOZ

(výklad a použití právního předpisu nesmí být v rozporu s dobrými mravy...), protože by ze strany nepominutelného dědice mohlo docházet k záměrnému odmítání dědictví s výhradou povinného dílu pouze z důvodu, aby dědický podíl přešel na jeho potomky, a tím se snížily dědické podíly ostatních dědiců o to, co musejí vyplatit na povinný díl, ale přitom potomci nepominutelného dědice nabyli jeho dědický podíl.¹³²

V NOZ nově zakotvené vzdání se dědictví nepominutelným dědicem v sobě dle § 1490 výslovně zahrnuje také vzdání se práva na povinný díl, a to i s účinky pro své potomky. DZ k tomuto institutu uvádí, že se jedná o zvláštní případ zcizení dědictví jedním dědicem ve prospěch jiného dědice nebo více jiných dědiců. Dědic, který se svého dědictví vzdává tak činit může, protože se svým dědictvím může volně nakládat. Dědic či dědici, vůči kterým se dědic svého dědického práva vzdává, však musí s tímto postupem souhlasit.

3.7.3. Judikatura

Jelikož právo některých osob na zaopatření OZ 1964 neumožňoval, tudíž ani judikaturu týkající se této problematiky nenalezneme. Prvorepublikový NS o tomto institutu však judikoval ve svém rozhodnutí ze dne 31.3.1928, sp. zn. Rv I 963/27, který se týká také institutu zřeknutí se dědického práva.¹³³ I nadále je aplikovatelný závěr zde uvedený, že zřeknutím se dědického práva se nepominutelný dědic vylučuje v celém rozsahu také ze svého práva na povinný díl. Nevylučuje ho to však z práva na nutnou výživu. Soud dále vyvodil závěr, který je dnes již v NOZ výslovně zakotvený, že osoba mající právo na nutnou výživu nemůže prostřednictvím tohoto institutu získat více, než by činila hodnota jejího povinného dílu.

Ohledně zřeknutí se dědictví nebo povinného dílu v souvislosti s výpočtem povinných dílů došlo od účinnosti OZO k výrazné změně. Dle OZO a dobové judikatury se při výpočtu povinných dílů nebral zřetel na osoby, které se dědického práva zřekly (§ 767 OZO)¹³⁴. Naopak pokud došlo pouze ke zřeknutí se práva na povinný díl, již se k nim při výpočtu povinného dílu přihlíželo.¹³⁵ OZ 1964 tento institut vůbec neupravoval, domnívám se však, že z již výše zmíněného rozhodnutí NS ze dne 25.10.2010, sp. zn. 21 Cdo 3977/2010, které vyjmenovává osoby, ke kterým by se mělo při výpočtu dědického podílu přihlídnout lze dovodit, že kdyby OZ 1964 zřeknutí se dědictví upravoval, k těmto osobám by se při výpočtu

¹³² K těmto závěrům dochází autoři v komentářích viz: FIALA: *Občanský zákoník IV...*, s. 59-60. a ŠVESTKA: *Občanský zákoník. Komentář...*, 2014, s. 45-46.

¹³³ § 551 OZO i judikatura sice používají pojem vzdání se dědického práva, ale v dnešním významu se jedná o zřeknutí se dědického práva dle § 1484 NOZ.

¹³⁴ Rozhodnutí NS ze dne 20.2.1924, sp. zn. Rv I 1612/23.

¹³⁵ Rozhodnutí NS Gl. U. 13.770 citováno dle ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář...*, s. 433.

také přihlíželo. Dnes je tato problematika upravena výslovně zákonem, konkrétně v § 1645 NOZ. Nadále tak nelze aplikovat prvorepublikovou judikaturu, která k těmto osobám nepřihlíží.

Co se týče institutu odmítnutí dědictví, nalezneme k němu poměrně rozsáhlou judikaturu. Ať už se jedná o judikaturu týkající se samotného postavení osob, které dědictví odmítají, tak i judikaturu týkající se např. neplatnosti či nicotnosti odmítnutí dědictví. Zcela určitě je i nadále aplikovatelný závěr ÚS vyjádřený v rozhodnutí I. ÚS 313/98 ze dne 16.2.2000, kde ÚS dovodil, že je třeba pohlížet na dědice, který dědictví odmítl, jako by nebyl. Tato zákonná fikce byla při účinnosti OZ 1964 dovozována pouze teorií a judikaturou. Dnes v NOZ již najdeme postavení těchto osob výslovně zakotveno v §1486 NOZ. Naopak z důvodu již mnohokrát zmíněné změny koncepce postavení nepominutelného dědice v NOZ je nadále neaplikovatelný závěr vyjádřený v rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 19.2.1996, sp. zn. 18 Co 324/95¹³⁶: „Dovolal-li se potomek relativní neplatnosti závěti, dal tím najevo, že chce dědit, a proto již nemůže dědictví odmítnout.“

¹³⁶ Citováno z Ad Notam 3/1996, s. 68.

Závěr

Na úvod této diplomové práce jsem se věnovala institutu nepominutelného dědice ve světle zásady testovací volnosti. Potvrdila jsem si přesvědčení, že testovací svoboda je jeden ze stěžejních principů, který musí být v právním státě chráněn. Kdo jiný by měl rozhodovat o osudu svého majetku, než jeho vlastník. Ale na druhou stranu, by měl každý nést odpovědnost za rozhodnutí, která ve svém životě učinil. Jedním z nejdůležitějších rozhodnutí v životě člověka je bezesporu rozhodnutí o zplození potomka. Každý předek by tedy dle mého názoru měl mít zákonem stanovenou povinnost určitou část svého majetku zůstavit svým potomkům. Tato povinnost by však neměla být příliš omezující, naopak by testovací svoboda měla být právy nepominutelných dědiců omezena přiměřeně a rozumně. Hovořím tu zde také pouze o potomcích zůstavitele. Neztotožňuji se s názorem, že právo na povinný díl by mělo být přiznáno i jiným osobám. Za dostačující považuji ochranu potomků, z výše uvedených důvodů. Vhodné řešení vidím také v dnešní koncepci rozlišování potomků zletilých a nezletilých. Požadavek na přiměřené a rozumné omezení testovací svobody považuji za splněný i s ohledem na přetrvávající možnost zůstavitele nepominutelného dědice ze zákonných důvodů vydědit. Respektive došlo v NOZ k posílení testovací svobody v tom ohledu, že se zákonné důvody vydědění oproti OZ 1964 rozšířily.

Dále jsem se věnovala samotnému pojmu nepominutelný dědic. Snažila jsem se zaměřit jak na pojem „nepominutelný“, tak na pojem „dědic“. Diskuzí na samotné používání tohoto pojmu je mnoho. Jedná se o stále aktuální téma, které má i v dnešní právní úpravě své kritiky. Plně se ztotožňuji se závěry autorů, kteří považují za nepřiliš vhodné nazývat tyto osoby „dědici“. Své argumenty jsem opřela o ustanovení, ze kterých vyplývá věřitelské postavení nepominutelného dědice a dále o úvodní ustanovení o dědickém právu v NOZ, kde najdeme definici dědického práva a samotného pojmu dědic. Jako vhodné řešení jsem navrhla užívat v zákoně spíše pojmu „nepominutelný potomek“ či „nepominutelná oprávněná osoba“. Při bližším srovnání slova nepominutelný, které používala teorie za účinnosti OZ 1950 a OZ 1964, a slova nepominutelný, který užíval mimo dnešní NOZ i OZO a byl navrhován i ve VN 1937, jsem nepřišla na zásadní rozdíl mezi těmito dvěma pojmy. Oba pojmy považuji za srozumitelné a spíše z úcty k prvorepublikové právní teorii i praxi považuji za vhodnější označení pojem „nepominutelný“ tak, jak jej užívá i dnešní NOZ. Pro lepší uchopení tématu jsem výklad o pojmu nepominutelný dědic doplnila základní charakteristikou nejbližše souvisejících institutů.

Ve druhé kapitole věnované historickému vývoji jsem pojednala, dle mého názoru o nejdůležitějších úpravách, které poskytovaly ochranu nepominutelným dědicům. Počínaje nastíněním úpravy v římském právu až po OZ 1950. Snažila jsem se zde vždy poukázat na základní úpravu souvisejících institutů s postavením nepominutelného dědice, a tím zachovat určitou systematiku práce. V souvislosti s historickým výkladem jsem chtěla zodpovědět výzkumnou otázku: *jak zásadně se měnilo postavení nepominutelného dědice v průběhu času?* V každém ze zkoumaných období došlo oproti předešlým k určitým změnám, ať už ve výčtu oprávněných osob, velikosti jejich povinného dílu nebo možnosti vydědění. Nejpodstatnější změny nastaly účinnosti OZ 1950 a OZ 1964, kdy se úplně změnila koncepce právního postavení nepominutelných dědiců. Již nebyli považováni za věřitele pozůstalosti, ale mohli pomocí námitky neplatnosti závěti, nabýt dědický podíl v hodnotě odpovídající jejich povinnému dílu. Těmito změnami došlo dle mého názoru k největšímu omezení testovací svobody.

Ve třetí kapitole jsem podrobně analyzovala postavení nepominutelných dědiců dle NOZ se srovnáním s úpravou v OZ 1964. Zaměřila jsem se na zhodnocení zásadních institutů. Některé z nich by vydaly na samostatnou diplomovou práci, proto nejsou zcela vyčerpávající. Cílem práce však nebylo podat o každém institutu výklad vyčerpávající, ale nastínit výhody nové právní úpravy a možné problémy, které úprava může přinášet. Cílem této kapitoly bylo zodpovědět hlavní výzkumnou otázku práce: *jaké je právní postavení nepominutelného dědice po rekodifikaci soukromého práva v České republice? Je nová právní úprava dostačující?*

Pokud závěrem zhodnotím okruh osob, kterým je postavení nepominutelných dědiců garantováno a velikost jejich povinného dílu v NOZ, jedná se o historicky nejslabší postavení, které jim kdy zákonné úpravy garantovaly. OZ 1964 sice respektoval stejný okruh osob, ale poskytoval jim vyšší povinný díl. Ale i když v NOZ došlo k tomuto zhoršení jejich postavení, považuji dnešní úpravu za dostatečnou a naopak úpravu OZ 1964, zejména s ohledem na právo nezletilého potomka na celý jeho dědický zákonný podíl, za příliš omezující testovací svobodu zůstavitele. Pozitivně hodnotím snížení výše povinného dílu v nové právní úpravě zejména proto, že dává zůstaviteli možnost závětí či dědickou smlouvou nakládat se svým majetkem ve větším rozsahu než dřív. Je to totiž právě zůstavitel, kdo by měl rozhodnout, jaký podíl z jeho majetku si kdo zaslouží. Na druhé straně by neměla být nepominutelným dědicům jejich práva zcela zcizena. Proto úpravu v NOZ považuji za vhodný kompromis.

Nemohu však říci, že se tímto potvrdila moje hlavní hypotéza. Již se nedomnívám, že pouze tím, že se snížila velikost povinného dílu, je postavení nepominutelného dědice oslabováno. Naopak NOZ obsahuje spoustu ustanovení, která jeho postavení oproti OZ 1964

ve velké míře zlepšuje. Jako velký přínos nové úpravy vidím v návratu k prvorepublikovému chápání nepominutelného dědice jako věřitele pozůstalosti. Již nenastanou problémy související se vznikem spoluvlastnictví mezi nepominutelnými a ostatními dědici zůstavitele. Tím bude také zajištěna vhodnější správa majetku, který zůstavitel zanechal. Naopak velkým nedostatkem úpravy v NOZ je dle mého názoru chybějící úprava odvolání daru pro zkrácení povinného dílu. Dle NOZ tak nepominutelný dědic nemá žádnou přímou možnost domoci se svého povinného dílu v případě, že zůstavitel daroval za svého života všechnen majetek jiným osobám a došlo tak k jakémusi nepřímému vydědění.

Za výhodu úpravy v NOZ dále považuji výslovné zakotvení toho, že při výpočtu povinného dílu se přihlíží i k osobám, které se dědictví nebo povinného dílu zřekly, jsou nezpůsobilé dědit nebo byly zůstavitelem vyděděny. Za poměrně problematické naopak ustanovení o postavení potomků vyděděného potomka zůstavitele.

Cílem práce bylo také posoudit dosavadní stěžejní judikaturu v této oblasti. V každé podkapitole třetí kapitole práce tak jsou uvedeny dle mého názoru nejvýznamnější závěry nejvyšších soudů. Zařazením judikatury jsem chtěla nejen zkoumat její použitelnost a odpovédět tak na jednu z výzkumných otázek práce, ale i nastínit problémy, které musely soudy v praxi řešit. Závěry o aplikovatelnosti judikatury obsažené v této práci jsem činila průběžně u každého rozhodnutí soudu zvlášť. Na tomto místě mi zbývá vyjádřit názor, že při celkovém srovnání je většina dosavadní judikatury aplikovatelná, někdy v modifikované podobě, i na současný právní stav. Naplnila se tak druhá z mých hypotéz, které jsem si v úvodu práce vytyčila.

Seznam použitých zdrojů

Komentářová literatura

FIALA, Roman a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. 648 s.

ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III. (§§ 531 až 858)*. Praha: V. Linhart, 1936. 680 s.

ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník I, II*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 2321 s.

ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. (§ 1475 až 1720)*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014. 728 s.

Monografie a učebnice

BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva. /ve třech fázích jeho vývoje/*. 2. přepracované vydání. Praha: Academia, 1995. 280 s.

BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přepracované vydání. Praha: Academia, 1994. 471 s.

BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 301 s.

BÍLEK, Petr, ŠEŠINA, Martin. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001. Zákony s poznámkami*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001. 507 s.

BÍLÝ, L. Jiří, *Právní dějiny na území ČR*. Praha: Linde, 2003. 474 s.

DVOŘÁK, Jan a kol. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2011. 687 s.

HOLUB, Rudolf, *Komentář k občanskému zákoníku. Právo dědické*. Praha: Orbis, 1957. 380 s.

- KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s.
- KLEŇOVÁ, Veronika. *Substitutio vulgaris a sloboda vôle v práve rímskom. Všeobecné náhradníctvo v prameňoch rímskeho práva s dôrazom na justiniánske Digesta*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 206 s.
- KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské. Právo dědické*. V. díl, Praha: Všehrd, 1933, s. 139.
- MALÝ, Karel a kol.: *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010. 640 s.
- MALÝ, Karel a kol. *Práva městská Království českého. Edice s komentářem*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2013. 783 s.
- MIKEŠ, Jiří. *Dědictví a právo (právní poradce pro každého)*. 1. vydání. Praha: Informatorium, 1993. 166 s.
- MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo. Praktická příručka*. 3. vydání. Praha: Linde, 2007. 351 s.
- MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2011. 432 s.
- PAULDURA, Lukáš a kol. *Slovník právních pojmů. Občanský zákoník*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014. 232 s.
- SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press, a.s s., 2007. 228 s.
- SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo. Systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 350 s.
- SKŘEJPEK, Michal. *Texty ke studiu římského práva*. 1. vydání. Praha: Orac, 2001. 279 s.
- SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. Praha: nákladem vlastním, 1935. 356 s.
- SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Nový občanský zákoník: srovnání nové a současné úpravy občanského práva*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. 792 s.
- SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. Praha: Vesmír, 1926. 94 s.

SVOBODA, Emil. *Dědické právo. Návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku*. 2. vydání. Praha: nákladem ministerstva spravedlnosti, 1924. 84 s.

SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2014. 408 s.

TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní. Část I*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014. 157 s.

VOJÁČEK, Ladislav a kol. *Vývoj soukromého práva na území českých zemí (I. díl)*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2012. 615 s.

Odborné články a příspěvky ze sborníku

BEDNÁŘ, Václav. Nepominutelný dědic. In HAVEL, Bohumil; PIHERA, Vlastimil (eds). *Soukromé právo na cestě. Eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 396 s.

BLAŽKE, Jaromír. Majetkové právo manželské. In *Sborník studií z občanského práva*. Praha: Orbis, 1953, 336 s.

DADUOVÁ, Martina, HORÁK, Ondřej. Nové dědické právo a meziválečná rekodifikace. *Ad Notam*. 2016, č. 1, s. 8

ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*. 2003, č. 5, s. 97-104.

HORÁK, Ondřej. Ochrana nepominutelných dědiců a povinný díl. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, č. 3, s. 283- 286.

HORÁK, Ondřej. Postavení potomků vyděděného potomka. *Ad Notam*. 2016, č. 4, s. 5.

HORÁK, Ondřej. Tzv. nepominutelný dědic v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 2014, č. 11, s. 381-387.

KITTEL, David. Neopominutelný dědic není dědic. *Ad Notam*. 2011, č. 2, s. 14-16.

KOHOUTEK, Jan. Nepominutelný dědic jako účastník řízení o pozůstalosti. *Ad Notam*. 2015, č. 5, s. 3.

KOUBA, Václav. Úvaha nad některými instituty dědického řízení a dědického práva. *Ad Notam*. 2000, č. 4, s. 73-75.

MEDUNOVÁ, Renata. Dědic, který nemá být opomenut. *Ad Notam*. 2009, č. 4, s. 169-172.

PLÁŠIL, Filip. Volná čtvrtina podle § 1585 NOZ a povinný díl. *Ad Notam*. 2016, č. 1, s. 13-17.

PLÁŠIL, Filip. Zamyšlení nad odkázáním nepominutelného dědice na pořad práva. *Ad Notam*. 2016, č. 3, s. 14.

ŘÍHA, Martin, ŠOLCOVÁ, Pavla. Povinný podíl potomka podle § 479 občanského zákoníku. *Ad Notam*. 2011, č. 2, s. 7-13.

ŠUBRTOVÁ, Jitka. Důvody vydědění. *Ad Notam*. 1999, č. 5, s. 95-99.

WAWERKA, Karel. Jaké dědické právo? *Ad Notam*. 2004, č. 2, s. 39.

Právní předpisy

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky, ve znění ke dni 10.7.1960

Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky

Zákon č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecný zákoník občanský, ve znění ke dni 1.1.1935

Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník z roku 1937

Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění ke dni 31. března 1964

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění ke dni 1.4.1964

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění ke dni 31.12.2013

Zákon č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Judikatura

Rozhodnutí Nejvyššího soudu NZ. 1917, str. 333, RS. 1789 citováno dle ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III. (§§ 31 až 858)*. Praha: V. Linhart. 1936. s. 431.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Gl. U. 13.770 citováno dle ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III. (§§ 31 až 858)*. Praha: V. Linhart. 1936. s. 433.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu 169 citováno dle ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III. (§§ 31 až 858)*. Praha: V. Linhart. 1936. s. 447.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu 10.755 citováno dle ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III. (§§ 31 až 858)*. Praha: V. Linhart. 1936. s. 456.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Gl. U. 12.990 citováno dle ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III. (§§ 31 až 858)*. Praha: V. Linhart. 1936. s. 443.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28.5.1954, sp. zn. Cz 153/54.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28.11.1960, sp. zn. 1 Cz 68/60.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 6.9.1954, sp. zn. Cz 128/54.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 22.10.1957, sp. zn. Cz 490/57 citováno dle BÍLEK, Petr, ŠEŠINA, Martin. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001. Zákony s poznámkami*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001. s. 118.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 15.9.1971, sp. zn. 2 Cz 52/71.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 25.5.1979, sp. zn. 4 Cz 7/79.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27.6.1944, sp. zn. Rv II 488/43.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 2.5.1931, sp. zn. Rv II 211/30 (Vážný 10755).

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11. 10. 1929, sp. zn. R II 251/29. (Vážný 9266).

Nález Ústavního soudu ze dne 16.2.2000, sp. zn. I. ÚS 313/98.

Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 19.2.1996, sp. zn. 18 Co 324/95 citováno dle časopisu Ad Notam 3/1996, s. 68.

Stanovisko občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 27.6.1990, sp. zn. Cpjf 90/89.

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 28. 6. 1996, č.j. 24 Co 160/96-47 citováno dle časopisu Ad Notam 5/1996, s. 118-119.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 25.10.2010, sp. zn. 21 Cdo 3977/2010.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 20.2.1924, sp. zn. Rv I 1612/23. (Vážný 3518).

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 31.3.1928, sp. zn. Rv I 963/27. (Vážný 7935).

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 17.11.1926, sp. zn. R I 904/26. (Vážný 6487).

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 6.9.1954, sp. zn. Cz 128/54 citováno dle BÍLEK, Petr, ŠEŠINA, Martin. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001. Zákony s poznámkami*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001. s. 118.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 31.10.1991, sp. zn. 4 Cz 55/91 citováno z KOŽIAKOVÁ, Hana, KOŽIAK, Jaromír. Započtení na dědický podíl v judikatuře. *Ad Notam*. 2007, č. 6, s. 170.

Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 22.5.1995, sp. zn. 18 Co 411/94 citováno z KOŽIAKOVÁ, Hana, KOŽIAK, Jaromír. Započtení na dědický podíl v judikatuře. *Ad Notam*. 2007, č. 6, s. 170.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 26.7.2003, sp. zn. 30 Cdo 889/2002 citováno z KOŽIAKOVÁ, Hana, KOŽIAK, Jaromír. Započtení na dědický podíl v judikatuře. *Ad Notam*. 2007, č. 6, s. 170.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 30.6.1988, sp. zn. 4 Cz 43/88.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28.2.1969, sp. zn. 4 Cz 121/68.

Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 13.11.1988, sp. zn. 18 Co 310/98.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 15. 5. 2007, sp. zn. 21 Cdo 688/2006.

Nález Ústavního soudu ze dne 7.11.2012, sp. zn. I. ÚS 295/10.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 20.1.2004, sp. zn. 30 Cdo 2214/2002.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24.9.2009, sp. zn. 21 Cdo 1912/2008.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 26.9.2013, sp. zn. 21 Cdo 3005/2012.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24.11.2011, sp. zn. 21 Cdo 190/2010.

Ostatní zdroje

KOVÁŘOVÁ, Daniela. Právo na zaopatření [online]. epravo.cz, [cit. 29. dubna 2017]. Dostupné na <https://www.epravo.cz/top/aktualne/pravo-na-zaopatreni-97678.html?mail>>.

Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský: návrh superrevisní komise. Díl II. Důvodová zpráva. Praha: Nákladem ministerstva spravedlnosti, 1931. 357 s.

Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku 1937. Převzato z CD přílohy: SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír. *Občanské zákoníky. Kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů.* Ostrava: KEY Publishing s.r.o. 2012. 1019 s.

Důvodová zpráva k občanskému zákoníku 1950. Převzato z CD přílohy: SCHELLE, Karel; TAUCHEN, Jaromír. *Občanské zákoníky. Kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů.* Ostrava: KEY Publishing s.r.o. 2012. 1019 s.

Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku verze 17. 5. 2005 [online]. Obcanskyzakonik.justice.cz, Dostupné na http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/OZ_verze_2005.pdf.

Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku verze 3.6.2007. [online]. Obcanskyzakonik.justice.cz, Dostupné na http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/OZ_s_DZ_verze_2007.06.03.pdf.

Důvodová zpráva k NOZ (konsolidovaná verze). [online]. Obcanskyzakonik.justice.cz, 3. 2. 2012. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

Shrnutí

Diplomová práce se podrobně věnuje hmotněprávnímu institutu nepominutelného dědice. Zaměřuje se na jeho ochranu a právní postavení jak v historických souvislostech, tak především dnes za účinnosti zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. V úvodu práce je provedena analýza institutu nepominutelného dědice se zaměřením na zásadu testovací volnosti, jako jednu ze stěžejních zásad dědického práva. Práce je zaměřena také na vymezení samotného pojmu „nepominutelný dědic“ a na úvod práce je zahrnuto pojednání o základních souvisejících institucích. Následuje kapitola pojednávající o historickém vývoji institutu nepominutelného dědice. Nastíněny jsou samotné počátky ochrany nepominutelných dědiců v římském právu. Práce se stručně věnuje také vývoji ochrany na našem území od středověku do přijetí obecného zákoníku občanského, který je v samostatné podkapitole také předmětem zkoumání. Následně je zaznamenána úprava institutu nepominutelného dědice v návrhu občanského zákoníku z roku 1937 a občanském zákoníku z roku 1950.

Hlavním cílem práce je zhodnotit dnešní postavení oprávněných osob označovaných jako nepominutelní dědicové a provést srovnání s dřívější právní úpravou, tedy se zákonem č. 40/1964 Sb., občanský zákoník. V rámci třetí kapitoly je proveden rozbor vybrané dosavadní stěžejní judikatury. V této části práce jsou učiněny závěry o tom, zda tato judikatura bude mít své místo i za účinnosti nové právní úpravy.

Klíčová slova

Nepominutelný dědic

Povinný díl

Vydědění

Započtení na povinný díl

Právo některých osob na zaopatření

Občanský zákoník

Abstract

The thesis analysis the law institute of the forced heir in the substantive position. The thesis focuses on its protection and legal status in the historical context and especially focuses on today's time when is the Civil Code No. 89/2012 in effect. The first part of the thesis analysis the institute of the forced heir and other institutes related with it and describe the main principle of the freedom of the testamentary, which is considered as the key principle of the inheritance law. The thesis also gives the view to very beginnings of the institute in the Roman law. The thesis also shows the development of the protection of this institute in our country from the Middle Ages to the adoption of the General Civil Code. One subchapter of this thesis is dedicated to the General Civil Code. Then there is also mention the legislation of this institute in the Civil Code from the year 1937 and 1950.

The main aim of the thesis is to evaluate the status of the authorized persons from this institute and compare that with the statues of previous legislation according the Civil Code No. 40/1964 Coll. The third chapter analysis the selected important case law and also the thoughts whether is possible to apply the selected case law during the effectiveness of the new legislation.

Key words

Forced heir

Forced share

Disinheritance

Collation of forced share

Right of certain persons to provision

Civil code